

Dr KOSTA NIKOLIĆ, naučni savetnik
Institut za savremenu istoriju
Beograd, Republika Srbija
kostasnikolic@yahoo.com

UDK 355.426:[355.216:28(497.6)"1992/1995"
355.3:28-184.25(497.6)"1992/1996"

originalan naučni rad / original scientific paper
primljeno / received: 28. 2. 2023.
prihvaćeno / accepted: 24. 5. 2023.

<https://doi.org/10.29362/ist20veka.2023.2.nik.455-482>

MUDŽAHEDINI U ARMII BOSNE I HERCEGOVINE 1992–1995.*

APSTRAKT: *Verska komponenta rata u jedinicama Armije Bosne i Hercegovine najviše se vezuje za dobrovoljce iz islamskih zemalja. Izraz „mudžahedin“ (Alahov borac ili „sveti ratnik“) široko se koristio za strane državljane, uglavnom iz arapskih zemalja, koji su za vreme rata došli u BiH kako bi vodili „džihad“ ili „sveti rat“ protiv neprijatelja bosanskih Muslimana. Izraz „mudžahedin“ koristio se i za lokalne Muslimane koji su se priključili mudžahedinima iz inostranstva, prihvatili njihovu ideologiju i usvojili njihovu nošnju i običaje.*

KLJUČNE REČI: Bosna i Hercegovina, verski rat, mudžahedini, Al Kaida, Vozuća, ratni zločini

Zapadni istraživači ističu da se rat u Jugoslaviji poklopio se „antizapadnim pomeranjem“ u radikalnom islamskom diskursu. Rukovodstvo Al Kaide je težak položaj muslimana u Bosni i drugim zonama sukoba videlo kao deo šire krize „muslimanskog sveta“, odnosno smatralo se da je u pitanju rat protiv islama kao religije.¹ Na drugoj strani, vlasti BiH obezbedile su „sigurno utočište“ Arapima koji su se 80-ih godina 20. veka borili protiv sovjetskih trupa u Avganistanu i koji su kasnije, kao pripadnici Al Kaide, nastojali da sruše neislamske režime u svojim zemljama porekla, pa su bili proganjani. Oni su istovremeno smatrali da su SAD podržavale Srbe da unište muslimane u Bosni.² Glavna organizacija za dolazak mudžahedina bila je Agencija za pomoć zemljama Trećega sveta (Third World Relief Agency), osnovana 1987. u Beču kako bi pružila podršku obnovi islama u Istočnoj Evropi i Sovjetskom Savezu, koja je imala direktnu podršku Alije Izetbegovića. Njen osnivač bio je Elfatih Hassane-

* Rad je deo projekta *The Multi-ethnic State and National Identities: The Serbian Experience in the 20th Century* (GRANT No. 7731836 – SERBIE20) koji podržava Fond za nauku Republike Srbije.

¹ Nir Arielli, *From Byron to bin Laden. A History of Foreign war Volunteers* (Cambridge, Massachusetts, London: Harvard University Press, 2017), 62.

² Evan F. Kohlmann, *Al-Qaida's Jihad in Europe: The Afghan-Bosnian Network* (Oxford and New York: Berg Publishers, 2004).

in, diplomata iz Sudana, član vladajućeg Nacionalnog islamskog fronta, bivši student medicine u Beogradu. Za vreme rata bio je ključni Izetbegovićev savetnik za odnose sa islamskim državama.³

Prema podacima Tribunala u Hagu iznesenim na suđenju generalu Rasi-
mu Deliću,⁴ u maju 1992. u selo Mehuriće kod Travnika došla je grupa mudžahedina iz arapskih i nekih afričkih zemalja. Lokalni komandant Patriotske lige organizovao im je smeštaj na drugom spratu osnovne škole. Ali Ahmed Ali Hamad iz Bahreina, koji je tada došao u BiH, svedočio je da su neki od mudžahedina bili pripadnici Al Kaide sa zadatkom da osvoje jednu bazu odakle bi mogli dalje da operišu. Pojedini mudžahedini došli su i sa ciljem misionarskog delovanja (dawa).⁵ Na travničkom području mudžahedini iz inostranstva, čiji je komandant bio Abdel Aziz, uključivali su se u borbe zajedno sa oružanim snagama domaćih Muslimana. U srednjoj Bosni delovalo je više grupa mudžahedina iz inostranstva i/ili bosanskih mudžahedina. Među tim grupama postojale su verske i ideološke razlike, što je dovodilo do povremenih sukoba među njima. Hamad je izjavio i da je rukovodstvo islamskog odreda imalo direktan pristup Aliji Izetbegoviću.⁶

Prema izvorima Armije BiH iz kasnijeg perioda, tokom jula 1992. formiran je prvi odred u kome su bili mudžahedini iz inostranstva. Komandant odreda bio je „izvjesni Emir, koji posjeduje naftne izvore najvjerovatnije u Saudijskoj Arabiji. Emir je u ljeto i jesen 1992. boravio u BiH i obezbjedio finansijska sredstva za odred. Zatim je napustio ove prostore, da bi se nedavno [1995] vratio i preuzeo ponovo komandu nad odredom. U vrijeme Emirove odsutnosti odredom je komandovao izvjesni Abu Haris, koji je prema neprovjerenim navodima navodno porijeklom iz Bosne i Hercegovine“.⁷

Prema podacima Tribunala, prvi komandant islamskog odreda bio je Abu Haris iz Libije (Abul Haris al Libi), a njegov zamenik Abu El Mali (Abu

³ Vlado Azinović, *Al-Kai'da u Bosni i Hercegovini: Mit ili stvarna opasnost?* (Sarajevo: Radio Slobodna Evropa, 2007), 19; Darryl Li, *The Universal Enemy. Jihad, Empire, and the Challenge of Solidarity* (Stanford: Stanford University Press, 2020), 157.

⁴ Rasim Delić (Čelić, opština Lopare, 4. februar 1949 – Sarajevo, 16. april 2010). Završio je Vojnu akademiju kopnene vojske JNA u Beogradu (1971). Bio je na dužnostima u različitim artiljerijskim jedinicama, a od 1. septembra 1988. do 31. jula 1989. pohađao je Komandno-štabnu školu u Beogradu. Od 16. jula 1990. bio je, u činu potpukovnika, pomoćnik načelnika Odeljenja za operativne poslove i obuku u komandi 4. korpusa JNA u Sarajevu. Delić je 13. aprila 1992. podneo službeni zahtev da napusti JNA, a od 12. maja 1992. bio je član Glavnog štaba Teritorijalne odbrane BiH. Od 8. juna 1993. Delić je, u činu generala, bio komandant Glavnog štaba Armije Bosne i Hercegovine. Odlukom Predsedništva BiH od 24. oktobra 1994. Glavni štab je preimenovan u Generalštab, takođe sa Delićem na čelu.

⁵ Da'wah – arapski pojam koji se koristi za opisivanje kako muslimani poučavaju druge o verovanjima i praksi islama.

⁶ Ujedinjene nacije. Sudski spisi Međunarodnog krivičnog tribunala za bivšu Jugoslaviju (United Nations ICTY Court Records), <https://icr.icty.org/bcs/default.aspx> i Objedinjeni sudski spisi (Unified Court Records), <https://ucr.irmct.org/> (Tribunal). Predmet IT-04-83. Rasim Delić. Presuda od 15. septembra 2008, 51–52 i 139. – Svedočenje je dato Pretresnom veću Tribunala 7. i 8. septembra 2007. u Sarajevu, gde je Hamad izdržavao zatvorsku kaznu.

⁷ Tribunal: Delić, dokaz 01040. Izveštaj Službe vojne bezbednosti 1. korpusa Armije BiH od 9. juna 1995.

el–Ma’ali) iz Alžira.⁸ On je bio pripadnik alžirske Oružane islamske grupe (GIA).⁹ Prema podacima Agencije za istraživanje i dokumentaciju Bosne i Hercegovine od 6. decembra 2001, Abu Mali je u Bosnu i Hercegovinu stigao 1992. iz Italije. U početku je bio zadužen za bezbednost u odredu „i nije bio eksponirana ličnost“. Koristio je više pseudonima, među njima i Halid Čatić.¹⁰ Odlukom Alije Izetbegovića od 5. avgusta 1994. Abu Mali je unapređen u čin kaptana I klase (nadkapetan).¹¹

Islamski dobrovoljci su u ovom periodu u BiH dolazili i preko Hrvatske i uz podršku njenih vlasti.¹²

Protiv Hrvata

Od početka 1993, kada je počeo sukob Hrvata i Muslimana u srednjoj Bosni, mudžahedini su počeli da napadaju Hrvate, što su bile njihove prve veće akcije. Komanda 4. čete vojne policije Hrvatskog vijeća obrane iz Viteza izvestila je 9. marta Upravu vojne policije u Mostaru da se na prostoru Travnika, Novog Travnika, Bugojna, Zenice i Viteza nalazi oko 250 mudžahedina iz muslimanskih država, većinom iz Irana, Pakistana i Libije: „Aktivno su učestvovali u sukobima postrojbi HVO i Armije BiH, gdje su se pokazali krajnje ekstremni. U posljednjim sukobima na župi Busovača, u selima Lašva, Dušina, Donja i Gornja Višnjica počinili su zločin nad hrvatskim pučanstvom. Naše ljudstvo, ne gledajući da li su vojnici, stari, iznemogli, masakrirali su i ubijali ih u prisustvu najbliže rodbine. Tako su za jedan dan noževima i kamama izvršili masakr nad 14 naših pučana kojom prilikom su istima sjekli dijelove tijela (ruke, noge, vadili srce i drugo). Zapovjedniku postrojbe HVO iz Lašve su izvadili srce govoreći: – Kad si toliko bio hrabar, da vidimo koliko imaš srce. U ovim sukobima su zvjerski ubili tri stare žene u selu Kačuni i Nezirovići. Iz pouzdanih izvora smo saznali da su u sukobima u Vakufu držali crtu u mjestu Pavića polje gdje je ubijeno 14 Hrvata. Prilikom dolaska navedenih osoba na ove prostore, stižu sa terenskim vozilima, većim količinama novca strane valute, naoružanjem (dugim i kratkim). Sa sobom

⁸ Tribunal: Delić. Izmenjena konsolidovana optužnica od 8. maja 2006, 4.

⁹ Groupes Islamiques Armés. Militantna grupa koja se borila za svrgavanje sekularnog režima u Alžiru i uspostavljanje islamske teokratije.

¹⁰ Tribunal: Delić, dokaz 01432.

¹¹ Tribunal: Predmet IT–01–47. Enver Hadžihasanović. Presuda od 15. marta 2006, 253. – Esad Hećimović navodi da je pravo ime ove osobe bilo „Abdelkader Mokhtar“. Esad Hećimović, *Garibi. Mudžahedini u Bosni i Hercegovini 1992–1999* (Sarajevo: Fondacija Sina, 2006), 258.

¹² Prema izveštaju Sigurnosno-informativne službe Ministarstva odbrane Republike Hrvatske, tokom 12. septembra 1992. grupa od devet mudžahedina došla je iz Turske u selo Domaljevac kod Bosanskog Šamca. Tu su raspoređeni u jedinicu „Ante Paradžik“ koja je delovala u okviru 104. brigade Hrvatskog vijeća obrane (Tribunal: Delić, dokaz 01199. Izveštaj od 19. septembra 1992). Beležimo i da je na sastanku delegacija Republike Srpske i Herceg Bosne održanom 5. oktobra 1992. u Pečuju, u hotelu *Palatinus*, Slobodan Praljak, komandant Operativne grupe HVO za jugoistočnu Hercegovinu, generalu Ratku Mladiću rekao da HVO više ne pušta mudžahedine na svoju teritoriju: „Sve ih je više, nekoliko hiljada je spremno u Iranu, nije nam u interesu da tučemo vas, a posle imamo mudžahedine“ (Tribunal: Predmet IT–95–5/18. Radovan Karadžić, Ratko Mladić, dokaz P01481.B. Dnevnik Ratka Mladića).

nose i kamere, foto aparate, te u najvećoj mjeri propagandni materijal islamskih zemalja. Prilikom kontrole istih, utvrđeno je da imaju iskaznice izdate od strane Armije BiH ili nekih drugih muslimanskih formacija. Trenutno se u zatvoru u Busovači nalazi sedam pritvorenih mudžahedina¹³.

Zbog zarobljavanja mudžahedina od strane HVO, komanda 7. muslimanske brigade¹⁴ je 12. aprila uputila protest komisiji za pregovore sa HVO: „Komanda naše brigade stoji iza činjenice da ti zarobljenici nikada nisu učestvovali u sukobima protiv postrojbi HVO. Naime, izričito smo im naglašavali, svjesni situacije, da se bore samo protiv četnika. Svaka druga tvrdnja je stopostotna laž. Prema tome, oni se nisu ogriješili o Ustav BiH, naprotiv, došli su da svoje živote daju za odbranu naše Republike. Pored toga, nisu se ogriješili ni prema hrvatskom narodu, niti prema HVO, pa zaista u najmanju ruku čude postupci pripadnika HVO prema tim dobronamjernim ljudima. Usput da kažemo da ne možemo biti zadovoljni sa informacijom koja je došla do nas da će se oni deportovati u Hrvatsku“.¹⁵

Dalje je rečeno da je u februaru 1993. uhapšeno pet Arapa (dvojica iz Tunisa i po jedan iz Pakistana, Egipta i Alžira) i dva Iranca; potom su u martu uhapšeni i u zatvor u Kiseljaku odvedena trojica Arapa i tri Iranca (ili Turčina). Zatim je 31. marta na putu kod Novog Travnika ubijen Abu Senar, a dva mudžahedina su zarobljena; 7. aprila pripadnici HVO kod Viteza uhapsili su trojicu Arapa, a u zatvoru u Prozoru nalazila su se zarobljena tri Turčina i dva Arapina: „Zajedno sa njima je uhvaćen i jedan Albanac po imenu Lokman“.¹⁶

U ovom periodu mudžahedini su učestvovali u borbama protiv Hrvata u opštini Vitez. Prema podacima HVO iz ovog grada, počinili su zločine protiv civilnog stanovništva. U proglasu od 18. aprila 1993. o tome je rečeno sledeće: „U duhu politike tihog ubijanja svega hrvatskoga, najnovija sveopća agresija na našu i susjedne nam općine potvrdila je velikomudžahedinsku ideologiju stvaranja muslimanske države koja bi naš narod vratila u tursko doba i to pod simbolom bijele boje kojom su Turci toga vremena započeli islamsku agresiju. Fesove i zarove su već spremili za hrvatsku raju i u našim krajevima. Zato su tako fanatično napali i našu općinu nakon što su takva zlodjela već odradili u Prozoru, Gornjem Vakufu, Novom Travniku i nedavno u Busovači“.¹⁷

Tokom 24. aprila 1993. mudžahedini su u selu Gornji Miletici, opština Travnik, ubili četvoricu hrvatskih civila (Franjo, Tihomir i Vlada Pavlović i Ante Petrović). Pre likvidacije, prisilili su ih da kleče, ruku vezanih na leđima. Posma-

¹³ Tribunal: Hadžihasanović, dokaz P626. Izveštaj Paška Ljubičića, komandanta 4. bataljona Vojne policije.

¹⁴ U pitanju je 7. muslimanska „oslobodilačka brigada“ osnovana 17. novembra 1992. na predlog Alije Izetbegovića. Formirana je od vojnika koji su se nalazili na Vlašiću i koji su tražili da se jedinica nazove „muslimanska“. Bila je u sastavu 3. korpusa. Odlukom Predsedništva BiH od 14. maja 1994. brigadi je dodeljen počasni naziv „slavna“, a odlukom Predsedništva BiH od 11. maja 1995. dodeljen joj je najviši kolektivni naziv „viteška“. Prvi komandant brigade bio je Mahmut Karalić.

¹⁵ Tribunal: Delić, dokaz 00320. Dokument je potpisao Ahmet Adilović, pomoćnik komandanta brigade za moral.

¹⁶ Isto.

¹⁷ Tribunal: Predmet IT-95-14. Tihomir Blaškić, dokaz 524.

tračka misija Evropske zajednice prenela je dan kasnije izjave očevidaca da je masakr izvršilo 15 muškaraca koji su govorili arapski i čiji se vođa zvao „Ramadan“.¹⁸

Pošto su islamski borci delovali van komande Armije BiH, postavio se problem njihovog uključivanja u legalne vojne institucije. Neposredan povod za to bio je zločin nad hrvatskim civilima iz sela Maline i Bikoše, u srednjoj Bosni, kada su islamski borci 8. juna 1993. ubili 24 hrvatska civila.¹⁹ Prema hrvatskim izvorima, Hrvate je zarobila Armija BiH i povelala ih u zarobljenički centar u Mehurićima. Na putu do logora presreli su ih mudžahedini, izdvojili sve mlade osobe (prema ovom izvoru 35 lica), vratili ih u Bikoše gde su ih postrojili i pobili.²⁰

Takođe 8. juna, izvršen je masakr nad Hrvatima u selu Šušanj, u opštini Zenica, gde je ubijeno 16 hrvatskih civila: „Od ukupno 101 kuće, sve osim dvije su prazne. U njima je pritvoreno 27 civila, većinom starije žene i djeca. Ostatak stanovništva je izbjegao u Novu Bilu ili Zenicu. Izvršene su provale u sve kuće i pomoćne objekte i sve je opljačkano. Dvije kuće i dvije štale su spaljene, sva je stoka odvedena“.²¹

Hrvatski civili stradali su i u više sela u opštini Travnik: u selu Grahovčići ubijena su četiri civila (tri žene), a stanovnici su proterani u Novu Bilu; u selu Dolac Bila i Podovi ubijena su po dva civila; u selu Čukle ubijeno je 18, a u selu Brajkovići šest civila: „U sve kuće i pomoćne objekte je provaljeno i sve je opljačkano, sva stoka je odvedena. Stanje crkvenih objekata: crkveni toranj – oštećen od udara granate, vrata nasilno otvorena, sakrastija devastirana. Nekoliko ljudi je bilo pritvoreno u crkvu, nekoliko sati. U Župni dvor je nasilno provaljeno, u ulazna vrata je pucano vatrom iz automata, nekoliko prozora je slomljeno, sve sobe su pretražene i najvećim dijelom opljačkane, dvije dragocjene umjetničke slike iz trpezarije polomljene, sva hrana je odnesena a piće prosuto“.²²

Komanda 306. brigade Armije BiH obavestila je 12. juna komandu 3. korpusa da „ima indicija o strijeljanju oko 20 zarobljenih civila i pripadnika HVO. Istraga je u toku“.²³

General Enver Hadžihasanović, tada komandant 3. korpusa,²⁴ dostavio je 13. juna 1993. generalu Rasimu Deliću izveštaj o islamskim dobrovoljcima:

¹⁸ Tribunal: Hadžihasanović. Presuda od 15. marta 2006, 336–338. – U selu Donji Miletići živeli su Muslimani. Tu su početkom 1993. došli mudžahedini. Napravili su bazu u školi u Zagrađi, ispod Donjih Miletića.

¹⁹ Detaljno: Tribunal: Delić. Presuda od 15. septembra 2008, 64–70.

²⁰ Tribunal: Hadžihasanović, dokaz P277b.

²¹ Isto.

²² Isto.

²³ Tribunal: Delić, dokaz 00138. – Brigada je formirana 20. decembra 1992. i pokrivala je teritoriju opštine Travnik.

²⁴ Enver Hadžihasanović (Zvornik, 7. jul 1950). Završio je Vojnu akademiju kopnene vojske JNA (1973), Komandno-štabnu školu KoV (1983), pa izviđačko-diverzantski kurs i političku školu „Josip Broz Tito“ u Kumrovcu. Službovao je u garnizonima u Tuzli i Sarajevu. Iz JNA se „samovoljno udaljio“ 19. aprila 1992. i priključio TO BiH (Tribunal: Hadžihasanović, dokaz DH2161). Od 1. septembra 1992. bio je načelnik štaba 1. korpusa, a od 14. novembra iste godine komandant 3. korpusa (sa sedištem u Zenici). Na tom položaju ostao je do 1. novembra 1993. kada je postavljen za načelnika Glavnog štaba (kasnije Generalštaba) Armije BiH.

„U širem rejonu opštine Zenica još od početka rata borave dobrovoljci pripadnici drugih zemalja (Arapci i Turci), kao i grupa Bosanaca koje su isti obučavali, koji nisu ušli u sastav Armije BiH iako im je to ponuđeno. Odluku o svom djelovanju i ulasku u sastav Armije BiH ne žele saopštiti, a isključivo žele komunicirati sa vodećim i glavnim ljudima Štaba Armije BiH a ne sa komandantom 3. korpusa za kojeg smatraju da je dužan samo da im zakaže sastanak sa pomenu tim ljudima. U dosadašnjim borbama iskakali su iz uobičajenog konteksta i zakonskih okvira načinom vođenja borbe koji direktno štete državi BiH, a posebno Armiji BiH. Činjenica je da iza njih stoje neki državni organi BiH i viši ili visoki islamski vjerski dostojanstvenici. U vezi sa tim, želim i tražim vaše stavove i mišljenja kako ovaj problem razriješiti s obzirom da se nalaze u zoni odgovornosti 3. korpusa za koju sam ja odgovoran i ne želim snositi posljedice njihovih postupaka“.²⁵

Fadil Alihodžić i Ivan Negovetić, članovi Glavnog štaba Armije BiH, otišli su 23. juna 1993. u Mehuriće i videli približno 250 bosanskih Hrvata koje su vojna i civilna policija držale u školskoj fiskulturnoj dvorani. Jedan oficir Armije BiH saopštio im je da su mudžahedini, stacionirani u neposrednoj blizini Mehurića, prethodnog dana pogubili oko 50 hrvatskih civila.²⁶

O stanju u 3. korpusu general Stjepan Šiber²⁷ je 25. juna 1993. Izetbegovića i generala Delića obavestio na sledeći način: vrh korpusa umešan je u pljačku i kriminal; ima starešina koji vrše likvidacije ljudi posle pljačke; general Hadžihasanović odbija saradnju sa civilnim vlastima; Zenicom i 3. korpusom „vladaju komandanti koji su teški kriminalci, koji ne žele, jer im ne odgovara, pobjedu nad četnicima, a istovremeno im odgovaraju sukobi sa HVO“. Naveo je i da se 20. juna sastao sa Hadžihasanovićem i pitao ga da li zna da se priprema formiranje muslimanskog korpusa i da će, ako se tome usprotivi, biti likvidirana komanda 3. korpusa („odgovor: da, ali su to nečije želje“). Šiber je još pisao da je 8. juna streljano 35 Hrvata u selu Bikoše, „a strijeljali su ih mudžahedini“, da je dva dana kasnije streljano preko 30 Hrvata od strane „neke vojske“. Mudžahedini su 21. juna u blizini Mehurića streljali oko 50 civila: „Potenciram: pljačka i kriminal caruju. Borci sa ‘položaja’ kroz Zenicu nose pune torbe, a dobio sam podatak da pojedini odbijaju ići na položaje ukoliko nema šta da se pljačka. Policije nekih brigada i dalje hapse i u podrumima tuku civile“.²⁸

²⁵ Tribunal: Hadžihasanović, dokaz DH73.

²⁶ Tribunal: Delić. Presuda od 15. septembra 2008, 71.

²⁷ Stjepan Šiber (Gradačac, 20. avgust 1938 – Sarajevo, 25. avgust 2016). Završio je Vojnu akademiju kopnene vojske JNA u Ljubljani. Na službi u JNA, u činu pukovnika, bio je do aprila 1992. godine. Od 8. aprila 1992. bio je načelnik štaba Teritorijalne odbrane BiH, a od 8. juna 1993. zamenik generala Delića.

²⁸ Tribunal: Predmet IT-04-74. Jadranko Prlić i drugi, dokaz 2D00686. – Britanski dnevnik *The Sunday Times* pisao je u broju od 27. juna 1993. da mudžahedini u Bosni terorišu civilno stanovništvo i vrše zločine, kao i da komanda Armije BiH ne može da ih kontroliše. Navedena je izjava Stjepana Šibera da je „velika greška što smo ih pustili da dođu. Niko ih nije zvao. Oni čine velika zverstva i rade protiv interesa muslimanskog naroda. Oni ubijaju, pljačkaju i krađu. Mi se nadamo da će im u sledećih nekoliko dana predsednik Izetbegović narediti da odu“. Pisano je o zločinu mudžahedina nad hrvatskim civilima u selu Miletici kod Travnika, a navedena

Prema navodima iz nedeljnog pregleda komande UNPROFOR-a za period od 18. do 24. jula 1993, služba bezbednosti HVO je „priznala da su pritvorili nekoliko terorista iz muslimanskih zemalja“ koji su pokušali da preko aerodroma u Splitu uđu u Bosnu koristeći diplomatske pasoše: „Takođe su izjavili da su preduzeli određene akcije protiv prisustva Mudžahedina. [...] Iako ne postoje nezavisne potvrde ovih incidenata, naša procena jeste da bi Split najverovatnije mogao da bude korišćen kao legalna ulazna tačka, a korišćenje diplomatskih pasoša je uobičajen način prikrivanja. Pokušaj ulaska ovih lica, ukoliko je istinit, kao i otkriće dvojice turskih ‘novinara’ koji su nosili moguće instrukcije za pravljenje bombi, mogli bi da ukažu na veliku operaciju ubacivanja obučanih terorista, za zadatkom izvršavanja diverzija uoči, a naročito nakon, bilo kojeg mirovnog plana koga bi Muslimani smatrali neodgovarajućim za njih.²⁹ Ukoliko je očiti izostanak uspeha ovih incidenata od kritičnog značaja za organizaciju, onda bismo trebali da očekujemo mnogo promišljenije planove za ubacivanje terorista, uključujući iskrcavanje čamcem duž hrvatske obale ili ubacivanje unutar humanitarnih konvoja.“³⁰

Dalje je rečeno da je UNPROFOR-u dostavljen prevod dokumenta „Uputstva za muslimanskog vojnika“: „Čini se da isti prikazuje ideološku pozadinu rata, a objavljen je u Zenici, ranije ove godine. Njegov glavni značaj leži u načinu na koji prikazuje struktuiranu versku filozofiju rata za svaku fazu ratne kampanje – od zaštite svoje porodice, preko lojalnosti svome komandantu, do neophodnosti borbe do smrti, ukoliko to bude potrebno. Nije nam poznato koliko je raširena distribucija ovog dokumenta, niti da li je on prihvaćen od strane vojnika Armije BiH. Ne verujemo da je namenjen isključivo muslimanskim fundamentalistima zbog toga što je proizveden u zemlji. Njegov značaj je u tome što obezbeđuje jak osećaj neophodnosti jedinstva među Muslimanima, što bi moglo da pomogne u objašnjavanju njihove iznenađujuće uspešnosti u borbi protiv jačih snaga.“³¹

je i izjava izvesnog Abdula Azisa: „Mi imamo dve dužnosti u Bosni. Prva je džihad a druga je učenje pravog islama“. Jedan komandant mudžahedina, „sedeci prekrštenih nogu na čebetu sa AK-47 i nožem, sebe je uporedio sa Gulbuddin Hekmatyarom, kandidatom fundamentalista za premijera Avganistana: – Ja sam odgovoran jedino Alahu, izjavio je. Dok je poziv na molitvu jednog od njegovih ljudi odjekivao napuštenom dolinom, on je izjavio: – Bosna mora da bude muslimanska zemlja. Udarajući se u grudi, dodao je: – Samo čekam da me metak pogodi ovde“ (dostupno na: Tribunal: Delić, dokaz 00056.B).

²⁹ U ovom periodu vođeni su pregovori o novom mirovnom planu koji su modelirali Dejvid Oven i Torvald Stoltenberg, kopredsednici Međunarodne konferencije o bivšoj Jugoslaviji. O tom planu opširnije videti: Kosta Nikolić, „Unija tri republike. Mirovni plan za Bosnu i Hercegovinu iz 1993. godine“, *Istorija 20. veka*, 1, (2022). U izveštaju koji citiramo navedena je izjava generala Hadžihasanovića da on veruje da Armija BiH ima vojnu inicijativu i da bi stoga mogla da nastavi sa ratom uprkos neuspehu Predsedništva BiH u pregovorima o trojnoj podeli Bosne: „Upozorio je da bi to dovelo do situacije u kojoj bi otpočeo partizanski rat, sa masakrima počinjenim od strane ekstremnih elemenata. Ovo reflektuje komentare Mehmeda Alagića, komandanta Operativne grupe Bosanska krajina, koji je rekao da bi se njegove trupe radije borile do smrti nego prihvatile mirovni plan kakav je trenutno predložen“ (Tribunal: Hadžihasanović, dokaz P220B).

³⁰ Tribunal: Hadžihasanović, dokaz P220B.

³¹ Isto.

„Uputstva za muslimanskog vojnika“ tražila su od pripadnika Armije Bosne i Hercegovine da se striktno pridržavaju islamskih uverenja. Regruti su morali da polože zakletvu koja je podrazumevala da će slediti primer pravog muslimanskog vojnika. Brošura sadrži sledeće naslove i komentare: a) podređenost: „Muslimanski borac se prvenstveno pokorava vrhovnom zapovjedniku, pa tek onda pretpostavljenom starješini“; b) ratni zarobljenici: „Zabranjeno je ubijanje žena, djece i svećenika koji nemaju nikakvog učešća u ratu i koji direktno ili indirektno ne pomažu neprijatelju. Islam takođe zabranjuje mučenje i izivljavanje nad zarobljenicima, masakriranje neprijateljskih ranjenika i leševa. Ovo su opšta pravila, obavezujuća za naše vojnike. Međutim, ukoliko starješina procijeni da situacija i opšti interes zahtijevaju da se i drukčije postupi, vojnici su obavezni poslušati starješinu. Ako starješina ili viša komanda ocijeni da je u interesu odbrane, zaštite vlastitog naroda i viših ciljeva zapaliti određene objekte, usjeve ili šumu onda je i to dozvoljeno činiti. Takođe se vojnoj komandi stavlja na raspolaganje da odluči da li je korisnije i od interesa za opštu stvar da se oslobodi, razmijeni ili likvidira neprijateljskog vojnika“.³²

General Hadžihasanović je 12. avgusta 1993. generalu Deliću dostavio predlog da se svi islamski dobrovoljci iz inostranstva sa područja zone odgovornosti 3. korpusa organizuju u odred pod nazivom „El Mudžahedin“. Delić je dan kasnije naredio da se odmah, a najkasnije do 31. avgusta te godine, unutar zone odgovornosti 3. korpusa formira jedinica „El Mudžahedin“: „Novoformiranom odredu dodeljuje se brojni naziv T–30030, broj vojne jedinice je 5689, trajanje mobilizacije je 12 časova, a rukovalac mobilizacije je komanda 3. korpusa. Popunu odreda El Mudžahedin izvršiti od ljudstva, tj. stranih državljanadobrovoljaca koji se nalaze na teritoriji 3. korpusa“.³³

Tokom 2. oktobra 1993, na području Novog Travnika vojnici HVO ubili su četiri i ranili jednog pripadnika islamskog odreda.³⁴ Komanda UNPROFOR-a izvestila je 2. novembra 1993. da su većina mudžahedina, „pobornika džihada (svetog rata)“ strani državljani, a da lokalni „fundamentalisti–islamisti“ ne poistovećuju nužno rat u Bosni sa džihadom, već ga pre shvataju kao građanski rat u kome su direktno u igri njihovi interesi. Potom je rečeno da je Abu Haris komandant mudžahedina u Mehurićima, a da na osnovu „tela i dokumenata“ pronađenih u Novom Travniku 26. oktobra, među njima ima Jordanaca, Libanaca i Alžiraca. Što se tiče pozicije mudžahedina u okviru komandne strukture Armije BiH, hijerarhijski odnosi su zategnuti jer su mudžahedini krali vozila UN i nevladinih organizacija, držali su 20 Hrvata u Zenici kao taoce i činili druga nedozvoljena dela koja se ne uklapaju nužno u strategiju vođstva Armije BiH: „Čak ima vojnih obračuna između nekih organizacija, na primer između 17. brigade i mudžahedina Abu Harisa. Nedavno je komandant 17. brigade

³² Tribunal: Hadžihasanović. Treća izmenjena optužnica od 26. septembra 2003.

³³ Tribunal: Delić, dokaz 00273. – U izvorima Armije BiH koriste se i izrazi „El Mudžahid“ i „El Mudžahidin“ kada se misli na ovaj odred.

³⁴ Tribunal: Delić, dokaz 00835. Izveštaj Ramiza Dugalića, načelnika sektora bezbednosti 3. korpusa Armije BiH od 4. oktobra 1993.

[Fikret Čuskić] zapretio da će ispaliti minobacačke granate na Abu Harisov štab ne bude li on pustio na slobodu pijanog vojnika 17. brigade kojeg je držao u zatvoru. [...] Odnosi sa civilnim stanovništvom nisu dobri. Postoji etnički, kulturni i ideološki raskorak između mudžahedina–fundamentalista i lokalnog stanovništva. Bilo je slučajeva kad su mudžahedini šamarali žene jer nose mini suknje ili piju alkoholna pića. Mudžahedine stanovništvo ne voli“.³⁵

Prema podacima Sektora za bezbednost 3. korpusa od 26. februara 1994, u zoni odgovornosti korpusa postojala je jedna samostalna jedinica koja u svom sastavu ima veći broj stranaca: „To je odred El Mudžahedin koji se sastoji od komande i dvije čete. U ovoj jedinici je angažovano 59 stranaca i 152 domaća borca. Kompletna komanda odreda i četa je sačinjena od stranaca. Do sada je kroz ovu jedinicu prošlo mnogo više domaćih boraca, od čega je dio poginuo (11), a veći dio napustio jedinicu (124 borca). Trenutno na obuci imaju 67 domaćih boraca. Što se tiče stranaca, stanje podataka o njima je površno jer se ne uspijeva doći do njihovih pasoša kako bi se mogla izvršiti identifikacija. Na osnovu dokumentacije kojom raspolažemo, približno tačno se može utvrditi da najviše stranaca ima iz Egipta (15), zatim iz Saudijske Arabije (šest), iz Tunisa i Alžira po pet, iz Katara, Kuvajta Maroka, Omana i Turske po četiri, a manje pripadnika ima iz Libije, Pakistana, Jordana, Libana, kasnije, Gambije, Jemena, Danske i Engleske“.³⁶

Protiv Srba

Tokom jeseni 1994. islamski ratnici prvi put su se sukobili sa Vojskom Republike Srpske. General Sakib Mahmuljin, novi komandant 3. korpusa Armije BiH, naredio je 20. avgusta 1994. pokretanje ofanzive na Vlašiću. Odred „El Mudžahedin“ trebalo je da napadne objekte Pisana jelika i Visoka glava, „sa zadatkom energičnog razbijanja snaga agresora i ovladavanja navedenih objekata, a zatim organizovati odbranu i biti spreman za držanje objekata i odbijanje protivnapada“.³⁷

U biltenu odreda „El Mudžahedin“ od 11. novembra 1994, dostavljenom Islamskom kulturnom centru u Milanu, najvažnijem uporištu Al Kaide u ovom delu Evrope, navedeno je da su njegovi borci, „zahvaljujući Alahu“, osvojili Visoku glavu i Pisanu jeliku. U tim borbama učestvovala su grupe kojima su komandovali izvesni Husamudin i Abu Muaz El Kuvejt: „U prvim momentima tokom napredovanja braće prema rovovima, eksplodirale su tri mine usled kojih je poginuo brat Husamudin, pogođen gelerom u glavu. Uspeli smo zauzeti rovove u kratkom periodu, ne dužem od 20 minuta, a neprijatelj je uspeo da pobegne, ostavivši svo svoje naoružanje i opremu. Šest Srba je ubijeno

³⁵ Tribunal: Hadžihasanović, dokaz P223b. – Prema dokumentu koji je 9. februara 1994. potpisao Abu Haris, iz odreda „El Mudžahedin“ dezertiralo je 17 boraca iz arapskih zemalja (Tribunal: Hadžihasanović, dokaz P942).

³⁶ Tribunal: Hadžihasanović, dokaz DH 272. Izveštaj Ramiza Dugalića.

³⁷ Tribunal: Delić, dokaz 00837.

u rovovima, a četiri su ubijena prilikom njihovog pokušaja bega. Zaplenjena je velika količina municije, konji, krave i lako naoružanje. Ovo je Alahova blagodan nama koje je odabrao za ovu veličanstvenu stvar, pomoć Njegovoj veri, uzdizanje Njegove reči i pomoć Njegovim prijateljima. Dao nam je svoje blagodeti i ojačao nas svojom pomoći, uzdigao nas džihadom protiv Njegovih neprijatelja. Zaista je On divan zaštitnik. [...] Odred je preuzeo na sebe vraćanja ljudi u autentični islam, pored odbrane časti muslimana u Bosni i oslobađanja okupirane teritorije. Zbog toga je Odred od svog osnivanja otvorio šerijatsku školu u kojoj dobrovoljac uči ispravno vjerovanje. Dobrovoljac se odgaja kroz druženje s braćom Arapima u skladu s islamskim kodeksom ponašanja i ophođenja i u duhu vjerničkog morala. Po izlasku iz ove blagoslovene škole njegov moral bude popravljen, hod dostojanstven, pusti bradu i suzdržava se grijeshnog govora. [...] Prekjuče su poginula dva brata mudžahida, doktor Ebu Bekr El Libi i Adil Bosanac uslijed granate koja je pogodila rov u kome su dežurali. Molim Alaha Uzvišenog i Moćnog da ih kod Sebe primi među šehide,³⁸ a nas ojača poslije njih i s njima nas spoji u dženetu [raju].³⁹

Odred „El Mudžahedin“ imao je početkom 1995. oko 1.000 boraca, a bilo je i mudžahedina koji nisu bili u sastavu ovog odreda. Odred je imao i versko veće, „šuru“, koja je bila vrhovno telo odreda koje je odlučivalo o svemu. Veće je činilo oko 20 najuglednijih pripadnika odreda, pretežno arapskog porekla. Pripadnici odreda bili su raspoređeni u borbene grupe koje su nosile nazive prema svojim vođama. Borci nisu imali posebne činove, nisu nosili uniforme ni oznake. U borbi su nosili trake. Odred je imao svoju zastavu sa arapskim tekstom na crnoj podlozi.⁴⁰

U biltenu odreda „El Mudžahedin“ od „5. sevala 1415. po Hidžri,⁴¹ što odgovara 6. martu 1995“, rečeno je da je važna karakteristika „svetog rata“ u Bosni njegov misionarski aspekt. Cilj misionarskog rada bio je „formiranje i odgajanje generacije koja će nositi vjeru i žrtvovati se na njenom putu, na čvrstom temelju ispravnog vjerovanja i pravilnog slijeđenja. Ukratko, to je integralni džihadski odgoj u svim njegovim aspektima a nije samo ulazak u vojne operacije. Jedna od ovih karakteristika je također vremenska podudarnost nastanka Odreda i rađanja džihada u fazi u kojoj muslimani nastoje izgraditi svoju državu po prvi put kroz više stoljeća. To je faza u kojoj postoje mnoge zapreke od toga da su muslimani izgubili svoj identitet, da ne poznaju svoju

³⁸ Religiozni termin u islamu koji znači „žrtva“. Daje se muslimanima posle smrti ukoliko umru ispunjavajući religijske zapovesti ili tokom verskog rata.

³⁹ Tribunal: Delić, dokaz 01386.B.

⁴⁰ Tribunal: Delić. Presuda od 15. septembra 2008, 58–59. – Abu Mali je januara 1995. Aliji Izetbegoviću dostavio primerak biltena odreda „El Mudžahedin“, a u prapratnom pismu isticao je ulogu medija „u osvješćivanju masa i njihovom vezivanju za stvarnost, vjeru i svoju historiju. Bitnost se povećava samom činjenicom da u ovakvim okolnostima neprijatelji i oni koje su za sobom povelj žele zadržati staro stanje i ostaviti muslimane bez njihova identiteta i islamske pripadnosti, a posebno im je u interesu sasjeci zametke sahvje (buđenja) i osvješćivanja muslimana“ (Tribunal: Delić, dokaz 01302).

⁴¹ Hidžra je seoba Muhameda iz Meke u Medinu, polazna tačka islamske vere.

vjeru, da imaju mnoštvo neprijatelja oko sebe i u svojoj unutrašnjosti. Zbog toga je naš zadatak bio pridržavanje uređenja i propisi koji će sačuvati zemlju stanja anarhije i turbulencije kroz koju bi neprijatelj pokušao izazvati sumnju u sposobnost muslimana da uredi svoja pitanja. Naš džihad i naše žrtve su na Alahovom putu“.⁴²

U izveštaju koji je 7. marta 1995. poslao Islamskom kulturnom centru u Milanu, Abu Mali je pisao da odred „El Mudžahedin“ ima vojni i misionarski cilj: organizovano je 14 šerijatskih kurseva „za braću Bosance kao prvu fazu za njihov pristup odredu radi džihada na Alahovom putu“. Što se tiče „svetog rata“, tokom 1994. odred je izveo dve operacije u okviru 3. korpusa: „Alah je podario odredu pobjedu tako što su osvojili velika područja koja su držali mrski Srbi od početka rata“.⁴³ Odred je stekao položaj najbolje jedinice u 3. korpusu i na području srednje Bosne: „O tome su govorila sredstva informisanja i lokalne novine, iako se zna da odred ima mnoge neprijatelje među mrskim komunistima koji ne žele da islam uzvisi i zasjeni nebo Bosne uz Alahovu dozvolu. To je povećalo pristupanje omladine odredu. S nastupanjem zimskog perioda operacije su zaustavljene zbog snijega“.⁴⁴

Naređenjem generala Mahmuljina od 31. marta 1995. odred „El Mudžahedin“ je stavljen pod komandu 35. divizije.⁴⁵ General Jusuf Jašarević, načelnik Službe vojne bezbednosti Generalštaba Armije BiH, dostavio je 12. aprila 1995. generalu Deliću izveštaj o „neprihvatljivim aktivnostima dobrovoljaca iz arapskih zemalja“. Izveštaj je sastavljen na osnovu informacija SVB 3. korpusa. Prvo je naglašeno da pripadnici odreda „El Mudžahedin“ sve manje pokazuju „interes za učešće u borbenim dejstvima i da se njihova aktivnost sve više ispoljava u nastojanjima da mještanima Zenice i okolnih naselja nametnu šerijatski stil življenja i upražnjavanja vjere na način koji nije praktikovan u tradiciji našeg naroda“.⁴⁶

Kao glavna ličnost ove strategije označen je Egipćanin Imad el Misri, a među civilnim stanovništvom Palestinac Jasin Samara: „Ovakvu vjersku pouku

⁴² Tribunal: Delić, dokaz 01200.B.

⁴³ Misli se na borbe na Vlašiću iz 1994. godine.

⁴⁴ Tribunal: Delić, dokaz 01394.B. – Na kraju je rečeno da nije istina da odred ima političke ambicije („Alah nam je dovoljan i divan je oslonac“) i da je odred pod komandom Armije BiH iako u njoj postoje „komunistički elementi“ (Isto).

⁴⁵ Tribunal: Delić, dokaz 00431. – Ova divizija, sa sedištem u Zavidovićima, formirana je 1. marta 1995. od ljudstva iz „Operativne grupe Bosna“, a njen komandant bio je pukovnik Fadil Hasanagić. U njen sastav ušla je i 328. brigada, sa odredom „El Mudžahedin“ (Tribunal: Delić, dokaz 00165). 328. brigada formirana je 28. septembra 1994. kao jedinica OG „Bosna“ (Tribunal: Delić, dokaz 00111). Komandant brigade bio je major Fuad Zilkić, a u njenom sastavu bio je i odred „Asim Čamdžić“ (muslimanski nacionalista iz perioda posle Drugog svetskog rata, poreklom iz Zavidovića), u čijem sastavu je bilo 60 Muslimana iz Zavidovića koji su nosili duge brade i izgledom oponašali Arape. Bili su dobro opremljeni i uživali su podršku lokalnih civilnih i verskih vlasti, ali nisu nosili oznake Armije BiH. Prema jednom izvoru iz kasnijeg perioda, pukovnik Hasanagić je smatrao da je ovaj odred privatna vojska SDA i nije želeo da ga uključi u sistem rukovođenja i komandovanja (Tribunal: Delić, dokaz 00596. Izveštaj majora Fadila Imamovića, pomoćnika komandanta 35. divizije za bezbednost od 17. avgusta 1995).

⁴⁶ Tribunal: Delić, dokaz 00963.

(Dawu) organizuju u selima u okolini Zenice. Vjerska pouka traje 40 dana, a organizatori je nazivaju ‘medresom’. Za istaći je da oni koji završe ovu obuku negiraju sve ostale vjerske pouke, medrese i vjerske fakultete, tvrdeći da su svi ti ‘kjadfiri’⁴⁷ i da ne upražnjavaju vjerske obrede ispravno, te da bi trebali prepustiti njima da samo oni vrše vjersku obuku. U svojim stavovima idu dotle da preporučuju da se treba odricati najbližih rodbinskih veza koji ne prihvataju njihov način vjerovanja i upražnjavanja vjere. [...] Pažnju zaslužuju i podaci da se oko 30% inostranih dobrovoljaca iz odreda El Mudžahid u toku rata oženilo Bošnjakinjama dobi do 14 do 16 godina, koje su zapravo kupili od njihovih roditelja dajući im visoke svote deviznog novca. Sve su učestalije prijave građana koji se žale na ponašanje pripadnika odreda El Mudžahid, žaleći se na njihovo nasilno useljavanje u kuće i stanove, te presretanje i fizičko maltretiranje mladih na ulicama kojima objašnjavaju da je ovo Alahova zemlja i da njihovo ponašanje nije u duhu sa šerijatskim propisima. U javnosti je već poznato da su pripadnici ovog odreda u selu Ćurici potpuno porušili pravoslavno groblje“.⁴⁸

U ovom periodu rukovodstvo odreda „El Mudžahedin“ dobilo je novog člana, šeika Envera Šabana (Anwar Shaaban) iz Egipta. On je bio osnivač Islamskog kulturnog centra u Milanu, poznat kao ekstremista dobro povezan sa islamskim fundamentalistima širom sveta. Šaban je dao veliki doprinos regrutovanju dobrovoljaca iz arapskih zemalja, a iako nije imao formalnu funkciju, pripadnici odreda smatrali su ga „političkom vlašću“, pa čak i „istinskim emirom“ odreda. Šaban je mogao da izdaje odluke (fetve), a „šura“ nije dovodila u pitanje njegov autoritet.⁴⁹

* * *

„Ratnici džihada“ odigrali su ključnu ulogu u ofanzivi 3. korpusa protiv VRS na Ozrenu. Komanda korpusa ocenila je sredinom 1994. da je za situaciju u „Vozućkom džepu“ (opština Zavidovići) najvažnije osvajanje kote Predsjelovo koja je bezuspešno napadana dve godine. Ovaj prostor čine tri dominantne kote: 702, 706 i 726, pa je Podsjelovo bila svojevrsna kapija Ozrena i onaj ko je kontroliše lako je mogao da zauzme ceo Ozren. Ovu kotu Srbi su zvali „vrata srpske Moskve“ i dobro su je utvrdili. Kako je 2. juna 1994. general Mahmuljin obavestio Aliju Izetbegovića, „u procjeni ko bi mogao da izvrši zadatak, zaključili smo da to može jedino odred El Mudžahedin, te je istima u novembru 1994. dat taj zadatak i oni su ga prihvatili, sa napomenom da ga mogu izvršiti tek u

⁴⁷ Kafir ili ćafir – arapska reč koja označava nevernika.

⁴⁸ Tribunal: Delić, dokaz 00963. – Beležimo i da su 15. maja pripadnici odreda „El Mudžahedin“ uništili katoličko groblje u naselju Ovnak (na starom putu između Zenice i Travnika). Kako je izvestio general Jašarević, na groblje su ušla trojica Arapa „od kojih je jedan nosio automatsku pušku, a dvojica sjekire kojim su uništili 21 nadgrobni spomenik i sve drvene križeve koji su bili na svežim humkama. Po izjavi očevica, pripadnici ‘El Mudžahida’ su rekli da su groblje porušili jer je ‘kjadfirsko’, a navodno je jedan od njih rekao da će dići u vazduh samostan u Gučoj Gori ili Brajkovićima [u opštini Travnik]“ (Tribunal: Delić, dokaz 00759).

⁴⁹ Tribunal: Delić. Presuda od 15. septembra 2008, 58–59.

proljeće, zbog maskiranja. Isti su početkom maja izvjestili da zadatak mogu, iz Božju pomoć, izvršiti“.⁵⁰

Odred „El Mudžahedin“ je 15. maja 1995. komandi 35. divizije dostavio plan napada na rejon Podsjedlovo. Dokument je potpisao Abu Mali. Predviđen je napad iz tri pravca na već spomenute kote, sa 450 boraca.⁵¹ U pitanju je bila operacija „Crveni lav“. Pukovnik Hasanagić je 24. maja izdao naređenje za početak ofanzive: „Borbene mogućnosti agresora na pravcu napada naših snaga su u zadnjem periodu umanjene s obzirom da su dio Prnjavorske brigade izvukli na Oraško ratište, pa je moral tih boraca znatno opao zbog premorenosti i vjerovatno pretrpljenih gubitaka. Moral iako nije na zavidnom nivou, nije ni za potcjenjivanje“.⁵² Kod vojnika je posebno trebalo isticati povoljan politički, vojni i moralni aspekt „naše države i Armije i nepovoljnu poziciju srbočetničkog agresora i tzv RS. Isticati brojne slabosti agresora sa primjerima koji potkrepljuju raspad paradržavne tvorevine i koncepta Velike Srbije. Referenti za vjerska pitanja dužni su isticati značaj vjerskog i duhovnog kod naših vojnika“.⁵³

Prema izveštaju pukovnika Hasanagića, napad je počeo u 04.22 sata: „Proboj linija agresora ostvaren je u 05.12 sati na gredi Podsjedlova, a zatim u rejonu Prijedor, Jezero i Gaj u 05.35 sati. Naneseni su veliki gubici agresoru. Imao je oko 70 poginulih četnika, od čega je izvučeno na našu stranu oko 50 mrtvih tijela. Jednovremen udar na frontu dužine oko pet kilometara i nespremnost agresora (spavanje po rovovima), omogućili su našim snagama da uspješno obave ovaj zadatak. U proteklim borbama imali smo 17 poginulih (od toga 15 odred El Mudžahidin) i 64 ranjena borca“.⁵⁴

Sakib Mahmuljinin: „Zadatak je izvršen, a ključnu ulogu u tome je imao odred El Mudžahedin. Postignut je faktor iznenađenja, a odlučujuće je bilo kvalitet pripreme i iskren nijet [namera, odluka] da se zadatak izvrši. Broj ubijenih četnika je oko 100, a broj ubijenih u dubini nije mali. Naši izviđači stalno nailaze na nove leševе. U odredu je u toku borbenih dejstava poginulo 14 Arapa i šest Bošnjaka iz sastava odreda. Ostvaren je i znatan plijen“.⁵⁵

Muslimanske snage proterale su jedinice VRS (1. i 2. bataljon 1. prnjavorske pešadijske brigade i četa Vojne policije), prekinule njihovu komunikaciju preko Ozrena i 27. maja zauzele kotu Podsjedlovo, potpuno razbijajući linije srpske odbrane. U prvoj fazi napada, Muslimani su imali 41 ranjenog (19 teže), od toga 32 pripadnika odreda „El Mudžahedin“.⁵⁶ Prema podacima Službe vojne bezbednosti 3. korpusa, tokom 27. maja poginulo je 17 a ranjeno 65 pripadnika Armije BiH, „od čega je samo u jedinici El Mudžahedin poginulo 15 i ranjeno 30 boraca“.⁵⁷ Prema jednom srpskom izvoru, u napadu na Podsjedlovo

⁵⁰ Tribunal: Delić, dokaz 00822.

⁵¹ Tribunal: Delić, dokaz 00439.

⁵² Tribunal: Delić, dokaz 00435.

⁵³ Isto.

⁵⁴ Tribunal: Delić, dokaz 01037. Izveštaj od 28. maja 1995.

⁵⁵ Tribunal: Delić, dokaz 00822. Izveštaj Aliji Izetbegoviću od 2. juna 1995.

⁵⁶ Tribunal: Delić, dokaz 00574. Izveštaj Službe vojne bezbednosti 35. divizije od 27. maja 1995.

⁵⁷ Tribunal: Delić, dokaz 00734.

poginuo je Abdulah Libi, jedan od vođa mudžahedina,⁵⁸ a prema drugom srpskom izvoru u pitanju je Abu Abdulah iz Libije, tenkista zvani „Planinski lav“, veteran iz rata u Avganistanu.⁵⁹

Komanda 35. divizije saopštila je 27. maja da su iz Prijedora upućena pojačanja VRS prema Vozući.⁶⁰ Tokom 28. maja muslimanska ofanziva je nastavljena, ali sa manje uspeha, pre svega zbog ponašanja islamskih boraca, pa je 2. manevarski bataljon (iz sastava 35. divizije) pretrpeo gubitke: „Od strane odreda El Mudžahidin nisu određeni vođiči koji bi pravovremeno izvršili dovođenje jedinica u određene rejone, tako da su jedinice izložene dejstvu artiljerije snaga četničkog agresora od čega je bataljon imao gubitaka. Jedinica je provela 48 časova na liniji odbrane u nepovoljnim vremenskim uslovima, pa se osjeća veliki umor kod boraca. Isto tako, zbog nerazumijevanja pojedinih iz odreda El Mudžahidin, moral u jedinici je na takvoj visini da ne dozvoljava izvršenje zadatka“.⁶¹

Srpske snage pokrenule su kontraofanzivu: „Dana 28. i 29. maja agresor je pokušao više tenkovsko-pješadijskih napada na izgubljene linije iz tri pravca, uz jaku artiljerijsku pripremu i podršku u toku napada. U protekla tri napada ispaljeno je preko 2.000 projektila raznih kalibara, a objekti na Podsjelovu, Gaju i Jezeru su bukvalno preorani“.⁶²

U biltenu odreda „El Mudžahedin“ od 31. maja 1995. saopšteno je da je 29. maja vođena bitka „Jasna pobjeda“ (El Fethul Mubin) u kojoj je posebna grupa mudžahedina, spremna na žrtvovanje, granatirala srpske položaje i izvela „munjeviti napad na sve koji su bili na tom položaju, na stražu oko tenkova i neprijatelju zadala veliku štetu, a zatim se, zahvaljujući Alahu, vratila bez gubitaka. Po prvi put od početka ove nepravedne agresije, duše mnogih Bosanaca su se smirile nakon proterivanja srpskog neprijatelja. Mnoge srpske porodice koje su stanovale u selima u blizini tih visova viđene su kako napuštaju područje, dok ih poniženje poraza obuzima“.⁶³

Krajem juna i početkom jula jedinice 35. divizije i odred „El Mudžahedin“ vršili su pripreme za novu ofanzivu na Ozrenu, u okviru nastavka strateške operacije Armije BiH „Proljeće 95“.⁶⁴ U izveštaju komande 3. korpusa od 18. jula 1995. zabeleženo je: „Jedinice 35. divizije u sadejstvu sa odredom El Mu-

⁵⁸ https://sr.wikipedia.org/sr-ec/Bitka_za_Vozuću.

⁵⁹ <http://lpbr-prnjavor.info/tag/ozren/>.

⁶⁰ Tribunal: Delić, dokaz 00573. Izveštaj Izudina Hajdarhodžića, pomoćnika komandanta 35. divizije.

⁶¹ Tribunal: Delić, dokaz 00489. Izveštaj kapetana Smaje Šarića, komandanta bataljona, od 28. maja 1995.

⁶² Tribunal: Delić, dokaz 01038. Izveštaj pukovnika Fadila Hasanagića od 1. juna 1995.

⁶³ Tribunal: Delić, dokaz 01387.B. – Pukovnik Hasanagić dodelio je 4. juna „Pismenu pohvalu“ odredu „El Mudžahedin“ za „ispoljenu hrabrost i požrtvovanost pokazanu u operaciji ‘Proljeće 95’“ (Tribunal: Delić, dokaz 00437). U već citiranom izveštaju komande Službe vojne bezbednosti 1. korpusa Armije BiH od 9. juna 1995, za mudžahedine je rečeno da se odlikuju fanatičnom hrabrošću koja proizilazi iz verskog fanatizma: „Njima je nepoznat pojam ratnog zarobljenika. Ratni plijen isključivo se koristi za potrebe jedinice. Pripadnici odreda smatraju u osnovi sva lica koja ne pripadaju islamskoj vjeroispovjesti neprijateljima“ (Tribunal: Delić, dokaz 01040).

⁶⁴ Tribunal: Delić, dokaz 01044.

džahedin, izvršile su potrebne pripreme i očekujemo početak napadnih borbenih dejstava. Vrijeme gotovosti odredit će komanda odreda, s obzirom da je El Mudžahedin glavni nosilac predstojećeg zadatka. [...] U zoni 319. brigade u toku dana realizovan je planirani napad na objekat Javorik. Postignuto je potpuno iznenađenje i u napadu su uništene četiri agresorske zemunice. Agresoru su naneseni gubici u živoj sili, jedan naš borac je lakše ranjen“.⁶⁵

Armija BiH je 21. jula 1995. izvršila napad na Prnjavorsku brigadu VRS u „Vozučkom džepu“ u nameri da zauzme Krčevine, Gaj i Malovan. U ranim jutarnjim satima 21. jula, islamski odred⁶⁶ je poveo napad, probio linije VRS i ušao u sela Krčevine i Kesten. Prema srpskim izvorima, ranjeno je oko 70 pripadnika VRS i policije, „a broj poginulih i nestalih još nije utvrđen. Raspoložemo saznanjima da i neprijatelj ima velike gubitke, posebno među mudžahedinima koji su protjerani iz Travnika i Zenice na vozučko ratište“.⁶⁷

Pukovnik Hasanagić je 21. jula pisao da su „četnicima“ naneseni veliki gubici, a da je najviše uspeha imao islamski odred: „U toku dana jedinice 35. divizije izvršavaju uspješna borbena dejstva, što znatno utiče na povećanje borbenog morala. Naročito veliki uticaj na borbeni moral i sigurnost vrši jedinica El Mudžahedin. Svojim moralom i načinom života postali su uzorom našim borcima“.⁶⁸

Uprava Službe vojne bezbednosti Generalštaba Armije BiH izvestila je 22. jula da je u ovim borbama poginulo 18 boraca Armije BiH, među njima i 15 pripadnika odreda „El Mudžahedin“, a oko 60 je ranjeno (20 teže): „Sve zarobljene agresorske vojnike drže pripadnici odreda El Mudžahid i za sada nikome ne dozvoljavaju pristup ovim zarobljenicima“.⁶⁹

Zarobljeno je 11 srpskih boraca. Oni su odvedeni u logor u selu Livade. Islamisti nisu dozvoljavali Armiji BiH da ih preuzme, a Abu Mali je dozvolio veoma kratko ispitivanje tri zarobljenika: „Po našim provjerenim podacima, kod odreda El Mudžahedin u selu Livade ima 11 četničkih zarobljenika. Odred nama ne dozvoljava preuzimanje. Predloženo je da organ bezbjednosti 3. korpusa pokuša da sa komandantom odreda dogovori izručenje“.⁷⁰

Srpske zarobljenike ispitivali su pripadnici odeljenja bezbednosti 35. divizije: „Razgovor je odobrio komandant odreda Abu Mali. Svi zarobljeni agresorski vojnici su pripadnici lake Prnjavorske brigade, a među njima su: Šikanić Branko, sin Dobrivoja, rođen 08.10.1958. u selu Garine, opština Prnja-

⁶⁵ Tribunal: Delić, dokaz 00606.

⁶⁶ U terminologiji odreda „El Mudžahedin“ ova operacija se zvala „El Kerama“, odnosno „Put vernika“.

⁶⁷ Tribunal: Karadžić, Mladić, dokaz P06538. Izveštaj Državne bezbednosti MUP-a Republike Srpske Radovanu Karadžiću od 21. jula 1995.

⁶⁸ Tribunal: Delić, dokaz 00455.

⁶⁹ Tribunal: Delić, dokaz 00582. – Na osnovu uverenja koje je 28. novembra 1995. izdala komanda 3. korpusa, znamo da je 22. jula u Livadama poginuo Taieb Boukmouri iz Alžira „tako što je u toku izvođenja aktivnih borbenih dejstava smrtno pogođen neprijateljskim mecima u glavu i grudni koš“ (Tribunal: Delić, dokaz 00113).

⁷⁰ Tribunal: Delić, dokaz 00533. Izveštaj Službe vojne bezbednosti 35. divizije od 22. jula 1995.

vor, po zanimanju ljekar opšte prakse, pripadnik saniteta; Trivačević Velibor, sin Marka, rođen 25.04. 1970. u Prnjavoru; Guljevatelj Igor, sin Gregora, rođen 15.05.1972. u Prnjavoru, po zanimanju poljoprivredni tehničar, strijelac u prvoj četi, inače Ukrajinac, dezertirao 1993. u Austriju, odakle biva vraćen u Srbiju, gdje biva priveden od srbijanske policije i potom izručen policiji tzv. RS, te ponovo raspoređen u Prnjavorsku brigadu. Odred El Mudžahedin ne dozvoljava preuzimanje ovih agresorskih vojnika. Zajedno sa ovim agresorskim vojnicima zarobljeno je i 11 lica muslimanske nacionalnosti koji su bili korišćeni kao radni vodovi. Njih je preuzeo organ bezbednosti 35. divizije i biće prebaćeni u logor ratnih zarobljenika u Zenicu“.⁷¹

Usledio je obračun sa srpskim zarobljenicima i ranjenicima. Odrubljivane su im glave, što je i snimano. Velibor Trivičević, medicinski radnik, Tribunalu je svedočio da je jedan od mudžahedina koji su čuvali zarobljenike istrčao je iz prostorije i ubrzo se vratio noseći odsečenu glavu: „Premda zatočenici nisu bili svjedoci ubijanja, iz te glave je tekla krv na pod i noge zatočenika. Mudžahedin je pitao zatočenike da li poznaju žrtvu. Premda je Velibor Trivičević u svom svjedočenju rekao da je prepoznao da je to glava Momira Mitrovića, vojnika iz Prnjavorske brigade VRS-a, tada se to nije usudio priznati i porekao je da ga poznaje, kao što su to učinili i drugi zatočenici. Mudžahedin je Mitrovićevu glavu stavio u kartonsku kutiju i iznio je napolje. Nedugo nakon toga, taj isti mudžahedin se vratio noseći drugu odsječenu glavu iz koje je takođe tekla svježa krv. Držeći je pred zatočenicima, pitao ih je prepoznaju li tu drugu glavu. Ni Velibor Trivičević ni Branko Šikanić nisu poznavali tog čovjeka. Međutim, Velibor Trivičević ga je kasnije uspio identifikovati kao Predraga Kneževića, vojnika iz Prnjavorske brigade VRS, na osnovu fotografije koja mu je pokazana nakon što je konačno pušten na slobodu. Mudžahedin je i glavu Predraga Kneževića stavio u kartonsku kutiju i iznio napolje“.⁷²

Srpski zarobljenici su 23. jula iz Livada prebaćeni u logor u Kamenici. U noći nakon što su stigli u logor, mudžahedini su ih izveli iz kuće u kojoj su bili zarobljeni: „Mudžahedini su zatočenicima stavili poveze na oči i odveli ih na jedno mjesto u logoru gdje su ih objesili za gležnjeve, s grudima na podu i rukama vezanim na leđima. Zatočenici su ostali tamo tokom noći i sve do jutarnjih sati 24. jula 1995. godine. S Trivičevićeve lijeve strane, zatočenik po imenu Gojko Vujičić uspio se okrenuti na leđa tokom noći. Vujičić je bio ranjen u predjelu prepona i jaukao je zbog bolova. Molio je da mu daju vode ili da mu odvežu ruke ili noge. Premda su mudžahedini upozorili zatočene da ne psuju u njihovom prisustvu, Gojko Vujičić je počeo psovati. Jedan mudžahedin je iza-

⁷¹ Tribunal: Delić, dokaz 00581. Izveštaj pukovnika Ekrema Alihodžića od 23. jula 1995. – Ekrem Alihodžić (1951–2021). U ovom periodu bio je načelnik Odeljenja službe bezbednosti u 3. korpusu. Potpisivao se inače kao „Ekrem hadži Alihodžić“. Odlikovan je značkom „Zlatni ljiljan“, najvišim ratnim priznanjem Armije BiH.

⁷² Tribunal: Delić. Presuda od 15. septembra 2008, 75. – Trivačević je 2015. svedočio da je u logoru pod kontrolom mudžahedina proveo ukupno 174 dana, od toga je 32 dana bio okovan u lance. Izjavio je da je preživio i spasio još 10 života zbog poznavanja Kurana (<https://ba.n1info.com/vijesti/a/72980-ubistvo-srba-na-vozuci/>).

šao iz šatora za molitvu, uzeo automatsku pušku i, dok je išao prema zatočenicima, ubacio je metak u cijev. Stao je pored Vujičićeve glave i hladnokrvno ispalio metak u Vujičićevu desnu sljepoočnicu. Taj isti vojnik mudžahedin se vratio u šator iz kojeg je uzeo mač i opet došao do Vujičića, a onda mu odsjekao glavu udarivši mačem nekoliko puta. Potom je pokušao staviti odsječenu glavu Vujičiću na trup, ali se ona otkotrljala. Mudžahedin je na kraju stavio Vujičićevu glavu na njegov stomak i okrenuo Velibora Trivičevića tako da može vidjeti osakaćeno Vujičićevo tijelo. Kada su opet bili u kući, jedan mudžahedin je ušao u prostoriju sa zatočenicima noseći glavu Gojka Vujičića obješenu o mesarskoj kuki u obliku slova S. Taj mudžahedin je bacio Vujičićevu glavu Krstanu Marinkoviću u krilo, a potom je nosio od jednog do drugog zatočenika tjerajući ih da 'ljube brata'. Taj mudžahedin je Vujičićevu glavu potom objesio o kuku u sobi, gdje je ona ostala nekoliko sati. [...] Mudžahedini su redovno zlostavljali i ponižavali zatočene pripadnike VRS tokom njihovog boravka u logoru Kamenica. Samo nekoliko trenutaka prije nego što je Gojko Vujičić ubijen, jedan od mudžahedina je zatočenicima koji su molili da im se da voda odgovorio tako što je Krstanu Marinkoviću ponudio bocu urina i stavio mu je ravno u usta. [...] Posljednjeg dana njihovog zatočeništva u logoru Kamenica, 24. avgusta 1995, Branko Šikanić i Goran Stokanović premlaćeni su i podvrgnuti elektrošokovima. Kasnije istoga dana, mudžahedini su izveli zatočenike u lancima s katancima napolje, premlatili ih jednog po jednog i prisilili da imitiraju glasove životinja poput psa, konja i svinja⁷³.

U borbama vođenim 26. i 27. jula 1995. snage 328. brigade pretrpele su ozbiljne gubitke od 16. krajiške i 27. motorizovane brigade VRS i prinuđene su na povlačenje: „Angažovan je i dio ljudstva odreda El Mudžahidin. Preduzimaju se aktivnosti u cilju povratka izgubljenih linija“⁷⁴. Major Fuad Zilkić, komandant 328. brigade: „Pad dijela novoosvojenih linija odbrane na Podsjelovu, gubici dijela teritorije i izbacivanje iz stroja velikog broja naših boraca veoma su negativno uticali na borbeni moral, tako da trenutno stanje borbenog morala nije zadovoljavajuće. Gubici u ljudstvu tokom jula: 13 poginulih, sedam nestalih, 26 teže i 73 lakše ranjenih“⁷⁵.

Pukovnik Alihodžić je za poraz i gubitke u ljudstvu okrivio majora Fuada Zilkića, komandanta 328. brigade jer, iako je dobio tačne podatke o ofanzivi srpskih snaga, nije ništa preduzeo na pripremi jedinica za odbranu, „tako da su četnici u jakom artiljerijsko-pješadijskom napadu oduzeli dio osvojenih položaja. Napad četnika počeo je [27. jula] u 09.10 časova. Nakon uništene dvije

⁷³ Tribunal: Delić. Presuda od 15. septembra 2008, 81–93. – Zarobljeni srpski vojnici prebačeni su u zatvor u Zenici.

⁷⁴ Tribunal: Delić, dokaz 01052. Izveštaj generala Mahmuljina Generalštabu Armije BiH od 27. jula 1995. – U izveštaju od 31. jula Mahmuljin je zabeležio da je u pojedinim bataljonima 328. i 329. brigade došlo do problema zbog umora boraca i velikih gubitaka. Posebno teško stanje bilo je u 328. brigadi: „Moral vojnika i starješina znatno je opao, uz izraženi umor i preopterećenost. Tako je danas u 11.50 sati došlo do kolektivnog odbijanja i izvršenja borbenog zadatka od strane pripadnika 2. čete 1. bataljona brigade“ (Tribunal: Delić, dokaz 01054).

⁷⁵ Tribunal: Delić, dokaz 00789. Mesečni redovni borbeni izveštaj od 3. avgusta 1995.

vatrene tačke, komandir 1. čete samoinicijativno odlučuje da napusti kotu 685 i da se povuku na rezervni položaj, a zatim nastupa i povlačenje druge čete. [...] Uporedo je došlo do širenja dezinformacija i glasina u Zavidovićima. Neposredno po dolasku jedinica 3. korpusa u zonu odgovornosti 35. divizije, plasirana je glasina da je između odreda 'El Mudžahidin' i 7. motorizovanog voda izbila svađa oko raznog plijena, što je navodno bio razlog izvlačenja odreda El Mudžahidin iz borbe".⁷⁶

Krajem jula VRS je povukla pojačanja iz 1. krajiškog korpusa prema jugozapadnoj Bosni, što je komanda 328. brigade iskoristila za pregrupisavanje svojih snaga. Komandu 35. divizije posetio je i Alija Izetbegović (sa generalom Delićem) i „upoznao se sa stanjem na ratištu“. Za muslimansku vojsku najveći problem bio je zamor ljudstva: „Vojnici se teško navikavaju na duža razdoblja provedena na linijama odbrane. Osnovni problem je što vojnici pokušavaju po svaku cijenu iznuditi odmor kolektivnim odbijanjem uzimanja hrane. U cilju stabilizacije borbenog morala u 328. brigadi borave glavni imam Zavidovića i savjetnik za vjerska pitanja 35. divizije“.⁷⁷

Bitka za Vozuću

U septembru 1995. pokrenuta je operacija Armije BiH za osvajanje Vozuća. Iako je Vozuća bila u poluokruženju, i dalje je presecala dva basena, tuzlanski i zenički, čime je muslimanskim snagama bila blokirana glavna putna komunikacija Zenica–Zavidovići–Banovići–Vozuća.

U operaciji su učestvovala jedinice 2. i 3. korpusa Armije BiH; za jedinice 2. korpusa vodila se kao operacija „Uragan 95“, a za jedinice 3. korpusa kao operacija „Farž 95“, odnosno „Božija zapovijest“. Odred „El Mudžahedin“ operaciju je označio kao „Badr al Bosna“.⁷⁸ Jedan od ciljeva operacije bio je i da se, posle proterivanja srpskog stanovništva, muslimanske izbeglice iz Srebrenice i Žepe („muhadžiri“), nasele na ovaj prostor.

U planu operacije od 25. avgusta, pukovnik Hasanagić je isticao da se najvažniji aspekt predstojeće ofanzive odnosio na moralno-psihološke pripreme u jedinicama: „Obavezno je uključivanje svih starješina resora morala na svim poljima djelovanja. Referenti za vjerska pitanja dužni su posebno isticati značaj vjerske i duhovne snage kod naših boraca i naroda uopšte. [...] Kroz angažovanje vjerskih radnika, imama i boraca iz odreda El Mudžahidin, izvesti doobuku sa boračkim sastavom koji učestvuje u napadnim borbenim dejstvima, posvetiti punu pažnju isticanju islamskog morala, nužnosti i obaveze borbe za ciljeve opstanka vlastite države i naroda“.⁷⁹

⁷⁶ Tribunal: Delić, dokaz 00811. Izveštaj Upravi službe vojne bezbednosti Generalštaba Armije BiH od 10. avgusta 1995.

⁷⁷ Tribunal: Delić, dokaz 00460. Izveštaj komande divizije od 2. avgusta 1995.

⁷⁸ Po bici kod Badra iz 624. godine. Ta bitka je u islamskoj istoriji bila velika vojna pobjeda nad Arapima koju je izvojevao prorok Muhamed. Njen značaj u islamskoj istorijskoj svesti obeležen je činjenicom da je to jedina bitka koja se pominje u Kur'anu (D. Li, *The Universal Enemy*, 86).

⁷⁹ Tribunal: Delić, dokaz 00505. „Operacija F-95“.

Prvo pripremno naređenje komanda 35. divizije izdala je 26. avgusta: „Neprijatelj će najvjerovatnije odsudnom odbranom nastojati po svaku cijenu spriječiti prodor naših snaga i za očekivati je upotreba svih oruđa i oružja za podršku na svim pravcima napada. [...] Što se tiče saznanja neprijatelja o našim namjerama, moguće je da pojedine informacije ‘procure’ preko pasivne zone, tj. na linijama dodira između snaga HVO i četnika“.⁸⁰ Najvažniju ulogu u moralnoj i ideološkoj pripremi boraca Armije BiH imao je odred „El Mudžahedin“.⁸¹ Srpske snage, oko 800 boraca, branile su stratešku kotu Paljenik, ključnu tačku na tom delu fronta.

General Sead Delić,⁸² komandant 2. korpusa Armije BiH (štab korpusa bio je u Tuzli), odredio je 1. septembra grupu od šest starešina u cilju koordinacije dejstava sa 3. korpusom.⁸³ Inače je prvobitni plan predviđao 6. septembar kao početak akcije, ali je on pomeren jer stanje u jedinicama nije bilo na zadovoljavajućem nivou: vojnici se i dalje nisu odazivali na svoje dužnosti („najčešći razlozi za to su premorenost vojnika, nezadovoljstvo socijalno-statusnim položajem, skoro nikakve kazne za ovaj prekršaj, slab rad sa vojnicima i inertnost komandi da ovu pojavu spriječe“); 135 vojnika 3. korpusa odbilo je da izvrši naređenje, a na borbenim linijama ovog korpusa „četnici su pozivali naše borce i tražili od njih da ne pucaju, ističući da je podjela teritorija već dogovorena“; povećana su i samoranjanja vojnika (u 3. korpusu je bilo 11 takvih slučajeva) i dezerterstva, ali su samoubistva smanjena.⁸⁴

Poručnik Zoran Blagojević, komandant 4. ozrenske brigade VRS, svedočio je 2015. da je srpska vojska na tom prostoru imala informacije o predstojećoj ofanzivi, da je tražila pomoć ali da je nije dobila: „Zahvaljujući dobrim obavještajnim podacima o aktivnostima u muslimanskim jedinicama, kao i mogućnosti da prevedemo presretnutu komunikaciju sa arapskog jezika, raspolagali smo vrijednom građom koja je ukazivala na predstojeću ofanzivu, o čemu smo svojevremeno informisali nadređene. Telegram je upućen 1. taktičkoj grupi, Operativnoj grupi, kao i 1. krajiškom korpusu, ali je bio ignorisan. Glavni štab VRS nije poslao pomoć borcima koji su branili Vožuću“.⁸⁵

Prve borbe počele su 9. septembra; u 18.48 sati jedinice 2. i 3. korpusa spojile su se u rejonu Prokop i zauzele naselje Vožuća.⁸⁶ Završna faza operacija

⁸⁰ Tribunal: Delić, dokazi 01061.

⁸¹ Tribunal: Delić, dokaz 01068.

⁸² Sead Delić (Goražde, 13. septembar 1954). Završio je Vojnu akademiju JNA (1977). Tokom 1991. bio je na službi u 32. korpusu JNA u Varaždinu. JNA je napustio 10. aprila 1992. od kada je bio komandant Gradskog štaba TO u Tuzli, pa komandant Operativne grupe 5. Komandant 2. korpusa bio je od oktobra 1994.

⁸³ Tribunal: Delić, dokaz 00403.

⁸⁴ Tribunal: Delić, dokaz 01286. „Specijalna informacija“ Uprave službe vojne bezbednosti Generalštaba Armije BiH od 8. septembra 1995.

⁸⁵ <http://jadovno.com/arhiva/ozren-vozuca/articles/srpske-glave-vrijedile-1000-do-3000-maraka.html>. – Blagojević je naveo i da je tadašnji predsednik opštine Stojko Blagojević krajem 1994, kada su muslimanski napadi postajali učestaliji i suroviji, počeo da preventivno iseljava civilno stanovništvo. Tu odluku je ocenio kao „odličan potez“, iako je u javnosti protumačena kao izdaja, jer je izbegnut stravičan pokolj koji je zadesio sve one koji su ostali (Isto).

⁸⁶ Tribunal: Delić, dokaz 00634. Izveštaj nadkapetana Edina Husića, pomoćnika komandanta 3. korpusa.

počela je 10. septembra 1995. godine.⁸⁷ Zapovednik operacije bio je Refik Lendo, komandant „Operativne grupe Bosna” na području Žepča i Zavidovića. Komandno mesto 35. divizije zvalo se „Babilon”.⁸⁸ U napadu je učestvovala i specijalna jedinica „Crni labudovi”.⁸⁹ Napad su počele jedinice 3. korpusa u 05.55 sati, a jedinice 2. korpusa nekoliko minuta kasnije. Kako je izvestio Esad Hadžić, pomoćnik komandant 2. korpusa za obaveštajne poslove, „jedan od značajnih elemenata uspjeha bilo je i totalno blokiranje neprijateljskih veza. Žične veze su izgubili na najvećem dijelu bojišta u ranim jutarnjim satima, a sve veze su blokirane u toku izvođenja borbenih dejstava. Neprijatelj je odmah aktivirao svoju artiljeriju djelujući po našoj dubini, prilikom čega smo imali pet poginulih i oko 20 ranjenih. Do sada naši gubici iznose 11 poginulih i 87 ranjenih, od čega 20 teško. Neprijatelj panično bježi. Snažna artiljerijska vatra, veliki početni uspjeh i kompleks psihološko-propagandnih mjera (razglasi na linijama, radijska propaganda) dodatno su podsticali paniku među četnicima”.⁹⁰

General Sead Delić je izvestio da su do 10.00 sati jedinice 2. korpusa ovladale svim dominantnim kotama, uz pet poginulih i 35 ranjenih boraca.⁹¹ Borbe su trajale relativno kratko, snage 2. i 3. korpusa su se spojile i cela teritorija Vozučke doline pala je istoga dana. Najveći otpor pružila je 4. ozrenska brigada VRS. Tokom noći 11. septembra, u 00.02 sati, kako je izvestio general Delić, grupa od osam „četnika” koju je vodio poručnik Blagojević zarobila je u rejonu Rudina šest vojnika iz 250. brigade: „Prisilili su naše borce da pođu sa njima. Svi su bili u maskirnim uniformama, naoružani automatskim naoružanjem i sa dosta bombi, a Zoran je imao ručnu radio stanicu. U selu Mala Lozna četnici su naišli na naše inženjere, ubili dvojicu boraca, a jednog zaklali žicom. Grupa je okružena i razbijena. U 15.49 sati, u rejonu Dugo Brdo, naše jedinice su uočile grupu četnika i nakon otvaranja vatre ubili četvoricu. [...] Danas je

⁸⁷ Tribunal: Delić, dokaz 01074.

⁸⁸ Tribunal: Delić, dokaz 00466.

⁸⁹ U pitanju je jedinica Patriotske lige. Njen prvi komandant bio je Mehudin Hodžić, (1957, poznat kao „kapetan Senad” i „Crni Labud”). Pre rata bio je policajac MUP-a Hrvatske u Splitu, a od 1992. komandant Patriotske lige za tuzlansko-dobojsku regiju. Kao datum formiranja jedinice uzima se 31. mart 1992. uoči srpskog napada na Bijeljinu. Jedinica je naziv „Crni labudovi” dobila 10. maja 1992. kada je na frontu kod Tuzle poginuo Hodžić. Komandu nad jedinicom preuzeo je brigadir Hase Tirić, rođen 1965. u Cazinu (Tribunal Karadžić, Mladić, dokaz D01608. Izveštaj Sigurnosno-informativne službe Ministarstva odbrane Hrvatske Republike Herceg Bosna od 9. maja 1996). U ovom izveštaju je rečeno da je jedinica bila sastavljena isključivo od dobrovoljaca, da je imala poseban tretman u muslimanskom rukovodstvu, da je bila dobro opremljena i naoružana. Jedinica je postala prepoznatljiva i po tome što je njen član mogla da bude samo osoba mlađa od 21 godine: „Osoba ne smije biti oženjena, mora biti spremna da živi po kodeksu baziranom na islamskom moralu i mora osjećati da je ‘pozvana da se po svojoj savjesti žrtvuje u borbi protiv zla’. Također su prepoznatljivi po crnoj vojničkoj odori. Od trenutka kad su postali prepoznatljiv faktor, postrojbom Crni labudovi indirektno zapovijeda ‘vrhovni komandant’ predsjednik države Alija Izetbegović. Za hrvatsko pučanstvo postrojba postaje oličjenje zla kroz surovost i bezkrupuloznost u postupcima prema civilnom pučanstvu nemuslimanske nacionalnosti na području pod kontrolom Armije BiH” (Isto).

⁹⁰ Tribunal: Delić, dokaz 00635.

⁹¹ Tribunal: Delić, dokaz 00404.

Pres služba 2. korpusa bila na ovom dijelu ratišta, te je snimila karakteristične detalje vezane za borbena dejstva. Ovi snimci se neće publikovati, shodno upozorenju Glavnog štaba⁹².

Osvajanje Vozuće imalo je važno mesto u islamskoj mitološkoj matrici. Alija Izetbegović: „Vi ste na Vozućoj slomili kičmu četničkog neprijatelja, vi ste pokazali put kojim ćemo nastaviti i dali ste urnek, model borbe kako se ta kičma može i dalje lomiti da bi se oslobodila Bosna i Hercegovina. Hvala vam, vojnici, za to u ime našeg naroda koji neće zaboraviti šta ste učinili“⁹³.

U predlogu za priznanja i stimulativne mere koji je komanda 3. korpusa 10. septembra 1995. poslala Generalštabu Armije BiH, za odred „El Mudžahedin“ rečeno je sledeće: „Njihovo ranije učešće u borbenim dejstvima na ovom ratištu na najtvrdim objektima rezultiralo je uspjesima i likvidacijom desetina agresorskih vojnika usljed čega je u redovima agresora posijana panika, strah i nesigurnost a među civilima pokrenut proces iseljavanja. [...] Na stotine stradalih četnika, samo iz ove operacije, iznimno velike količine zarobljenog oruđa i oružja, od tenka do pješadijskog naoružanja i drugih MS, plod su nevjerovatne kompaktnosti jedinice u kojoj sistematičnost u radu, međuljudski odnosi, hrabrost i požrtvovanje svakog pojedinca do čvrstine kolektiva mogu biti za primjer svakoj jedinici“⁹⁴.

Služba vojne bezbednosti 3. korpusa presrela je telefaks Abu Harisa, na arapskom jeziku, nepoznatom primaocu u kome je on opisao borbe na Vozući: „Džihadaska vojna operacija je u toku i u vrijeme pisanja ovog izvještaja kao dovršetak početka akcije Badr al Bosna koja je otpočela nakon zore u nedjelju 10. septembra 1995. godine. Ovladano je novom teritorijom i novim strateškim kotama, mimo brda Paljenik koji je pao u naše ruke u prvoj etapi akcije. Mudžahidi su uznapredovali i ušli u grupu srpskih sela. Nakon ubijenih, zarobili su 60 zarobljenika. Ratni plijen je različitih vrsta, od teškog naoružanja, laskog, municije i vozila, zatim krava, ovaca i drugih Alahovih dobrota koje su bile u posjedu Alahovog neprijatelja. Uz Božiju pomoć ovladano je selima koja su u blizini Vozuće i u njih su ušli Mudžahidi uzdignuta čela zahvaljujući Alahu na ovoj jasnoj pobjedi. Obasjati su radošću svi članovi Muslimana bosanske armije i Mudžahidi i ispaljivali su hlice u zrak od radosti. Neophodno je bilo da ova jasna pobjeda da i žrtve mladića koji su bili odani svome gospodararu, a bilo je i ranjenih na Božijem putu“⁹⁵.

U ovim borbama odred „El Mudžahedin“ imao je 21 poginulog i ranjenog. Komanda odreda je 12. septembra saopštila kako je bilo neizbežno da pobjeda bude plaćena žrtvama „koje su mladi vjernici položili za svog Gospodara nakon što su pobili Božije neprijatelje i uništili ih“. Te žrtve „Bog je odabrao za

⁹² Tribunal: Delić, dokaz 00422. Izveštaj od 11. septembra 1995.

⁹³ <http://saff.ba/dan-kada-je-armija-r-bih-predvodena-odredom-el-mudzahidin-oslobodila-vozuću/>.

⁹⁴ Isto.

⁹⁵ Tribunal: Delić, dokaz 00669. Izveštaj Upravi bezbednosti Generalštaba Armije BiH od 16. septembra 1995. – Izveštaj je sastavljen na osnovu prevoda SVB 3. korpusa. U izveštaju su navedena imena 11 poginulih pripadnika odreda „El Mudžahedin“.

rajske vrtove, sa djevojkama divnih očiju, da budu mučenici sa Gospodarom čovječanstva. Molimo Boga svemogućeg da ih primi među mučenike i utješi srca njihovih porodica strpljenjem i vjerom. Božiji vojnici i dalje napreduju protiv preostalih položaja Srba“.⁹⁶

Izvršen je još jedan uobičajen pokolj nad ranjenim i zarobljenim srpskim borcima i civilima koji nisu uspjeli da izbegnu. Prema izveštaju majora Zilkića, u poslepodnevnim satima 11. septembra, 2. četa 5. bataljona 328. brigade zarobila je u okolini sela Kesten 61 srpskog vojnika i civila, među kojima su bile i tri žene: „Sve zarobljene, osim dvojice, preuzeli su pripadnici jedinice El Mudžahidin, a dva zarobljenika su predata vojnoj policiji 328. brigade“.⁹⁷

Srpski zarobljenici su postrojeni na putu i naređeno im je da u koloni krenu prema Kestenu: „Putem je dio mudžahedina nogama udarao zatočenike i tukao ih kundacima i opasačima. Jedan od zarobljenika, mentalno retardirana osoba po imenu Milenko Stanić, pobunio se protiv premlaćivanja jedne od žena. Kada je Stanić zgrabio jednog mudžahedina za vrat, taj mudžahedin je u njega ispalio nekoliko metaka iz automatske puške. Kada je Stanić pao na zemlju, isti mudžahedin mu je nekoliko puta zario nož u grud i ispalio mu još metaka iz automatske puške u glavu. Stanićev leš je potom bačen u jarak uz cestu. Pretresno vijeće ne prihvata da je Stanić po svojim postupcima bio aktivni učesnik u neprijateljstvima. Isto tako, Pretresno vijeće se nije uvjerilo da je mudžahedin koji ga je ubio to učinio u samoodbrani, kao što to tvrdi odbrana“.⁹⁸

Zarobljenici su odvedeni u Omladinski dom u Kestenu. Tu su bila ukupno 52 srpska zarobljenika. Odatle su ih mudžahedini odveli u logor u Kamenici, gde su svi pobijeni tokom noći. Sutradan su imena pobijenih pročitana preko razglasa, a zaštićeni svedoci Tribunalu su izjavili kako su čuli mudžahedine kako govore da će „naš komandant Sakib biti zadovoljan što smo zarobili mnogo Srba“. Tokom 17. septembra u Kamenicu je dovedeno još 10 srpskih zarobljenika. I oni su ubijeni.⁹⁹

Islamski ratnici stanovnicima Zenice delili su letke sa „poukom“ da su oni zbog neznanja postali „kjadfiri“ i da nisu pravi muslimani. Pozvani su da odbace „ljliljane“ i saradnju sa drugim narodima, da se priključe mudžahedinima i povedu „džihad“ jer se borba koju vodi Armija BiH ne vodi po šerijatu.¹⁰⁰ Počeli su i sukobi oko ratnog plena: „Pripadnici odreda El Mudžahid ne dozvo-

⁹⁶ Tribunal: Delić, dokaz 01395.B. – U završnim borbama, na Ozrenu je od tenkovske granate poginuo Muatez Bilah, jedan od komandanata odreda „El Mudžahedin“. On je kasnije mitologizovan kao heroj svetog rata: „Rahmetli Muatez je bio veoma cijenjen među svima koji su imali priliku upoznati ovog heroja. ‘Zadovoljstvo je bilo saradivati sa Muatezom. To je bio pravi vjernik, pravi vojnik, čovjek koji je došao da pomogne našem narodu. Uvijek je bio u borbi, bio je prvi i uvijek među svojim mudžahidima’, kaže general Sakib Mahmuljin. Muatez je poginuo dok je predvodio užurbane pripreme za napad na Doboj. Umjesto u Doboj Muatez je, ako Bog da, otišao put Dženeta, u susret svome Gospodaru“ (<https://www.facebook.com/notes/i-krv-svoju-za-bosnu-moju/operacija-farz-95/389028701109127/>).

⁹⁷ Tribunal: Delić, dokaz 00480.

⁹⁸ Tribunal: Delić. Presuda od 15. septembra 2008, 90.

⁹⁹ Isto, 94–95.

¹⁰⁰ Tribunal: Delić, dokaz 00747. Bilten Uprave SVB Armije BiH od 16. septembra 1995.

ljavaju drugim jedinicama koje su učestvovala u borbenim dejstvima na dijelu vozućkog bojišta izvlačenje ratnog plijena. Prilikom pokušaja specijalne jedinice da izvuče dio ratnog plijena, pripadnici ovog odreda su zaprijetili da će na njih otvoriti vatru ukoliko im ne predaju ratni plijen. Jedan od starješina iz odreda El Mudžahid rekao je da su sav ratni plijen prodali za 120.000 DM i da su jednu petinu predali emiru ove jedinice, dok je ostatak novca podijeljen njihovim borcima. Pripadnici El Mudžahida su 14.09.1995. od pripadnika čete vojne policije 35. divizije, uz prijetnju oružjem, oteli ratnog zarobljenika Petrović Milenka i odvezli ga sa sobom u nepoznatom pravcu¹⁰¹. Među zarobljenim srpskim vojnicima bio je i Adem Kurtić, Bošnjak iz Banjaluke, koji je od početka rata bio dobrovoljac u VRS.¹⁰² Istovremeno se u vojnom zatvoru u Tuzli nalazilo 117 zarobljenih srpskih civila i vojnika iz Vožuće i sa Ozrena.¹⁰³

Kada je 10. novembra 1995. obeležavana treća godišnjica formiranja 3. korpusa, odred „El Mudžahedin“ je dobio pismenu pohvalu Generalštaba Armije BiH. U obrazloženju je navedeno da je odred u pripremi i izvođenju operacije „Farž“ imao jednu od ključnih uloga: „Njihovo ranije učesće u borbenim dejstvima na ovom ratištu, na najtvrdim objektima, rezultiralo je uspjesima i likvidacijom desetina agresorskih vojnika uslijed čega je u redovima agresora posijana panika, strah i nesigurnost, a među civilima pokrenut proces iseljavanja“.¹⁰⁴

* * *

Mirovni sporazum u Dejtonu i pristanak vlasti BiH na dolazak međunarodnih snaga za implementaciju mira (IFOR), mudžahedini su doživeli kao izdaju islama. Vašington je istovremeno vršio pritisak na Izetbegovića da protera mudžahedine, ali i da prekine vojnu saradnju sa Iranom. To je bilo u skladu sa Aneksom 1-A Dejtonskog sporazuma da se sve strane trupe, uključujući savetnike, instruktore i dobrovoljce, iz BiH povuku u roku od 30 dana.¹⁰⁵

U izveštaju od 4. decembra Američka obavještajna agencija (CIA) ocenila je da najveću pretnju američkim trupama u Bosni predstavljaju mudžahedini, prisustvo Irana i različite islamističke grupe. Broj mudžahedina je procenjen na maksimalno 1.500, od kojih je 400 već „apsorbovano“ u Armiju BiH.¹⁰⁶ Takođe, Iranska revolucionarna garda¹⁰⁷ je imala između 350 i 400 pripadnika koji su obučavali Armiju BiH: „Iranska obavještajna služba je sveprisutna u BiH, ima lak pristup visokim zvaničnicima bosanske vlade i izvršila je pripreme za kidnapovanje ili ubistvo Amerikanaca i možda je bila odgovorna za ubistvo američkog rad-

¹⁰¹ Isto.

¹⁰² Tribunal: Delić, dokaz 00748. Bilten Uprave SVB Armije BiH od 20. septembra 1995.

¹⁰³ Tribunal: Delić, dokaz 00749. Bilten Uprave SVB Armije BiH od 22. septembra 1995.

¹⁰⁴ Tribunal: Delić, dokaz 00111.

¹⁰⁵ Sporazum dostupan na: Tribunal: Delić, dokaz 00048.B.

¹⁰⁶ Prema jednom pregledu Armije BiH od 26. februara 1996, u njenim redovima borilo se ukupno 1.774 mudžahedina iz inostranstva (Tribunal: Delić, dokaz 00097).

¹⁰⁷ U pitanju je Qods formacija Iranske revolucionarne garde, specijalizovane za nekonvencionalni rat.

nika UNPROFOR-a Vilijama Džefersona.¹⁰⁸ Anvar Šaban, ključni terorista Islamske grupe, sada deluje i u Bosni. Šabanova grupa smatra se izuzetno opasnom. Postoje dokazi da je Šaban pod zaštitom bosanskih vlasti. Vlada BiH je izjavila da namerava da ispuni svoje obaveze po Dejtonskom sporazumu. Izetbegović nam je dao uveravanja da će to biti učinjeno, ali on izgleda misli samo na malu grupu do 200 mudžahedina za razliku od naše mnogo veće procene. [...] Zaista, nismo imali uveravanja od Izetbegovića da namerava da eliminiše zvanično iransko prisustvo ili sunitske ekstremističke grupe u Bosni. Štaviše, disperzija jedinica mudžahedina u formacije bosanske vojske sugeriše da on ne namerava da protera većinu mudžahedina. Ne bi trebalo da gajimo iluzije da će Izetbegović lako izvesti naš zahtev za povlačenje zvaničnog prisustva Irana. Bosna ima stalni razlog za očuvanje iranskog prisustva. U oktobru je Teheran obećao 47 miliona dolara za nabavku oružja. Ova posvećenost Bosni koja dolazi nakon tri godine podrške, izazvala je snažne simpatije prema Iranu među zvaničnicima bliskim Izetbegoviću, uključujući i načelnika Generalštaba [Rasima] Delića. Politika SAD zahteva da bosanska vlada ide dalje od uslova Dejtonskog sporazuma o proterivanju iranskih zvaničnika i predstavnika drugih ekstremističkih grupa. Naša sposobnost da blokiramo vojnu i ekonomsku pomoć daje nam polugu koju smo spremni da iskoristimo. Moramo navesti Hrvatsku na saradnju pozivajući Zagreb da uskrati utočište Irancima koji napuštaju Bosnu i da blokira pretovar iranskog oružja.¹⁰⁹ Veliki neizmireni ekonomski dug Hrvatske prema Iranu mogao bi, međutim, da ometa njenu saradnju u ovoj oblasti“.¹¹⁰

Na sastanku održanom 5. decembra, američki Savet za nacionalnu bezbednost (National Security Council) zaključio je da „moramo čvršće pritisnuti Bosance kako bi uklonili strane vojne i paravojne snage kako to zahteva Dejtonski sporazum, ali prekinuli i vojne veze i operativnu i obaveštajnu saradnju sa Iranom“. Te stavove vlastima BiH trebalo je da prenese Ričard Holbruk: „Dik Holbruk će otputovati u Sarajevo u petak [8. decembra] kako bi preneo snažnu poruku u tom smislu, naglašavajući rizike koje terorističke grupe koje podržava Teheran predstavljaju za naše trupe i naše interese. Dik će jasno staviti do znanja da će naša spremnost da pomognemo Bosancima, i vojno i ekonomski, biti ugrožena ako oni ne prekinu iransku vezu“.¹¹¹

General Rasim Delić je 12. decembra 1995. komandi 3. korpusa naredio da rasformira islamski odred: „Strane državljane dobrovoljce, dosadašnje pripadnike ove jedinice, zajedno sa ličnom opremom, otpustiti iz jedinice najkasnije do 31.12.1995. sa obavezom njihovog napuštanja teritorije BiH, najkasnije do

¹⁰⁸ Džeferson, bibliotekar po zanimanju, ubijen je 19. novembra 1995.

¹⁰⁹ O uspostavljanju kanala za dopremanje oružja iz Irana i drugih islamskih država preko Hrvatske u Bosnu i Hercegovinu videti: V. Azinović, *Al-Kai'da u Bosni i Hercegovini*, 47–49.

¹¹⁰ National Archives. Clinton Digital Library. <https://clinton.presidentiallibraries.us/searching>. “Dealing with the Terrorist Threat to U.S. Forces”.

¹¹¹ National Archives. Clinton Digital Library, “Conclusions of December 5 Principals Committee Meeting on Bosnia”. – Ričard Holbruk (Richard Holbrooke), pomoćnik američkog državnog sekretara za spoljne poslove.

10.01.1996. godine. Pripadnike pomenute jedinice bošnjačke nacionalnosti pre-raspodjeliti u druge jedinice 3. korpusa“.¹¹²

Dan kasnije u Zenici je održan sastanak na kome su bili general Mahmuljin, načelnik CSB Zenica, predstavnik Izvršnog odbora SDA i zenički muftija, i predstavnici odreda „El Mudžahedin“ koje je predvodio „šejh“ Enver Šaban: „Predstavnici odreda je ponovo saopšteno da se cijeni njihov doprinos u borbi protiv agresora, ali da je potpisivanjem sporazuma u Dejtonu preuzeta obaveza da se ova jedinica rasformira. Rečeno im je da će se pripadnicima ove jedinice pružiti pomoć u vezi regulisanja njihovog daljeg statusa. Šejh Enver Šaban je istakao da je sporazum iz Dejtona ‘vjerovatno dobro rješenje’ za bošnjački narod, ali da oni imaju ‘svoju rezervu prema tome’. Na kraju je naglasio da će prihvatiti sve odluke našeg vojnog i političkog rukovodstva, te da očekuje da će onima koji se odluče da odu biti omogućeno da bezbjedno napuste BiH, a ostalim da se normalno uključe u civilni život u našoj zemlji i obavljaju misionarstvo kroz Dawu“.¹¹³

Istovremeno je Služba vojne bezbednosti 3. korpusa obavestila Službu vojne bezbednosti Generalštaba Armije BiH da je sprečila rasturanje letka pod naslovom „Istina o mudžahedinima“ koji je sačinilo odeljenje za Dawu odreda „El Mudžahedin“. U letku se navodilo da su mudžahedini u Bosnu došli da „odbrane Muslimane od kjafera“ i da je to „naljutilo kjafire iz čitavog svijeta“. Dalje je rečeno da Amerikanci ne žele da pomognu Bošnjacima, da je njihov osnovni zadatak „širenje razvrata i nemoral“ i da se ne može ni zamisliti „koliko će Muslimanki učiniti zinaluk [bludna rednja] sa tih 60 i više hiljada gamadi“. Isticalo se da mudžahedini nikada neće braću Muslimane u Bosni ostaviti NATO-u i Amerikancima i da za njih džihad nije završen. Na kraju letka bila je poruka: „Ne izdajte braću mudžahedine kao što oni nisu izdali vas“.¹¹⁴

Na osnovu naređenja generala Rasima Delića od 12. decembra, general Mahmuljin je 14. decembra doneo naredbu o rasformiranju odreda „El Mudžahedin“.¹¹⁵ Istoga dana, oko 11.30 sati, na kontrolnom punktu HVO-a u Žepču, ubijeno je pet pripadnika odreda „El Mudžahedin“, među njima i Enver Šaban.¹¹⁶ Inače je MUP Herceg Bosne izdao nalog za njegovo hapšenje. U dokumentu je navedeno da je Šaban jedan od čelnika egipatske terorističke organizacije „Gamaat Islamiya“ koja se borila protiv egipatske vlade „i ista je od 1990. odgovorna za smrt stotina osoba, uključujući turiste, dužnosnike vlade i civile“.¹¹⁷

U večernjim satima 14. decembra u Žepču je održan sastanak između generala Mahmuljina i komandanta Zbornog područja HVO Vitez: „Predstavnici HVO Žepče su iznijeli da je do incidenta došlo kada su pripadnici policijske stanice Žepče na Žepačkoj petlji zaustavili vozilo sa pripadnicima odreda El

¹¹² Tribunal: Delić, dokaz 00824.

¹¹³ Tribunal: Delić, dokaz 00756. Bilten Uprave SVB Generalštaba Armije BiH od 15. decembra 1995.

¹¹⁴ Isto.

¹¹⁵ Tribunal: Delić, dokaz 00900.

¹¹⁶ Tribunal: Delić, dokaz 00843. Izveštaj SVB 3. korpusa Armije BiH od 19. decembra 1995.

¹¹⁷ Tribunal: delić, dokaz 923.B.

Mudžahedin koje se kretalo iz pravca Zenice, nakon što su obaviješteni da se nije zaustavilo na znak patrola HVO na kontrolnom punktu Brezovo Polje. Dok je jedan policajac kontrolisao dokumente putnika, navodno je, kako su naveli predstavnici HVO, neko iz vozila prvi otvorio vatru, da bi nakon toga ostali policajci počeli pucati po vozilu, pri čemu su ubili svih pet lica koja su se u njemu nalazila“.¹¹⁸

Kada je 14. decembra u Parizu, uoči svečanog potpisivanja mirovnog sporazuma iz Dejtona, razgovarao sa Alijom Izetbegovićem, američki predsjednik je rekao da je „jedna od najvećih briga“ sa kojima se on suočio tražeći podršku Kongresa bila bezbednost američkih trupa, predviđenih da budu u sastavu IFOR-a, u slučaju da mudžahedini ne odu iz Bosne i ako vlasti u Sarajevu ne prekinu vojnu, operativnu i obaveštajnu saradnju sa Iranom. Izetbegović je odgovorio da će američke trupe biti potpuno bezbedne i da su jedinice mudžahedina rasformirane („u narednim danima daćemo Vam više detalja“), da su ostale male grupe sa porodicama koje nemaju gde da odu, ali da se one ne bave vojnim aktivnostima. Klinton je odgovorio da razume zašto su mudžahedini došli („trebala Vam je pomoć gde god da je nađete, bila su to očajna vremena“), da SAD žele da pomognu da Bosna postane jedinstvena država u svakom pogledu: „Ali ovaj problem bi mogao da uništi podršku javnosti u SAD. Radićemo sa Vama i reći Vam šta znamo, ali ovo je i dalje potencijalno ozbiljan problem. Verovaćemo Vam na reč“.¹¹⁹

Komanda 3. korpusa uručila je 15. decembra 1995. komandi odreda „El Mudžahedin“ naredbu o rasformiranju jedinice.¹²⁰ General Rasim Delić je 23. decembra 1995. značkom „Zlatni ljiljan“ odlikovao 11, a priznanjem „Srebrni štit“ devet pripadnika odreda.¹²¹ Krajem decembra 1995. komanda 3. korpusa bila je angažovana na organizovanju „dostojnog ispraćaja pripadnika odreda El Mudžahedin koji će biti upriličen narednih dana“.¹²²

¹¹⁸ Tribunal: Delić, dokaz 00366. Izveštaj Uprave Službe vojne bezbednosti Generalštaba Armije BiH od 17. decembra 1995. – U ovom izveštaju je navedeno da su, na osnovu pronađenih dokumenata, poginuli: Mohamed Yousef iz Libije, Džebbari Sherif, Abu Abdel Ahmed iz Egipta, Abu Nedžasi iz Saudijske Arabije i Abu Sehid iz Tunisa: „Pripadnici policijske stanice Žepče koji su obezbjeđivali lice mjesta su naveli da su u ovom oružanom incidentu povrijeđeni Ivica Tolajić i Stipo Pavković, policajci iz Žepča. Nakon uviđaja, tijela pripadnika odreda El Mudžahedin su prevezena u bolnicu u Zenici“ (Isto). Ovo bi trebalo da znači da je Enver Šaban koristio dokumenta sa lažnim identitetom.

¹¹⁹ Clinton Digital Library, “Pull–Aside Meeting with President Alija Izetbegovic, December 14, 1995”. – Iste stavove predsjednik Klinton je Izetbegoviću izneo i 13. januara 1996. prilikom kratkog susreta u Tuzli: „Za nas je veoma važno da Iranci odu i da se poštuju uslovi Dejtonskog sporazuma. Želimo da naši ljudi pomognu u izgradnji stabilnog demokratskog društva. Zato želim da ponovo potvrdim našu čvrstu poziciju prema Iranu. Znaete koliko snažno osećamo ovo“ (Clinton Digital Library, “Meeting with President Alija Izetbegovic, January 13, Tuzla Air Force Base”).

¹²⁰ Tribunal: Delić, dokaz 00367. Izveštaj Uprave SVB Generalštaba Armije BiH od 18. decembra 1995.

¹²¹ Tribunal: Delić, dokazi 00828 i 00829.

¹²² Tribunal: Delić, dokaz 00607. Izveštaj generala Mahmuljina od 28. decembra 1995.

Deo mudžahedina organizovano je otišao, a manji broj njih odlučio je da u Bosni nastavi civilni život. Beležimo i da je Abu Mali učestvovao u formiranju i vođenju mudžahedinske zajednice u selu Bočinja (u opštini Maglaj, zajednica je iseljena 2000), koristeći dokumenta na ime Halid Čatić. Više puta je dolazio i vraćao se, a BiH je definitivno napustio krajem februara 2001. godine. Posle toga boravio je u Saudijskoj Arabiji, pa u Avganistanu gde se povezao sa Al Kaidom i Osamom Bin Ladenom. Dovođen je i u vezu sa napadom na američki razarač „USS Cole“ u Jemenu izvršen 12. oktobra 2000. godine.¹²³

Zbog ratnih zločina pripadnika odreda „El Mudžahedin“ general Hadžihanović je pred Tribunalom 22. aprila 2008. osuđen na tri godine i šest meseci zatvora (prvostepena kazna bila je pet godina). General Rasim Delić je 15. septembra 2008. osuđen na tri godine zatvora. General Mahmuljin je takođe osumnjičen za zločine nad Srbima. Uhapšen je 8. decembra 2015. a pušten na slobodu dan kasnije. Sud Bosne i Hercegovine osudio ga je 22. januara 2021. prvostepenom presudom na jedinstvenu kaznu od 10 godina zatvora za zločine nad zarobljenim srpskim civilima i vojnicima na području Zavidovića i Vozuće 1995. godine. Tu presudu Apelacioni sud BiH poništio je 10. novembra 2021. godine. Dru-gostepenom presudom izrečenom 28. aprila 2022. Mahmuljin je pravosnažno osuđen na osam godina zatvora.¹²⁴ Ubrzo je, međutim, pod nepoznatim okolnostima, napustio Bosnu i Hercegovinu i otišao u Tursku „na lečenje“.

REFERENCE

- Arielli, Nir. *From Byron to bin Laden. A History of Foreign war Volunteers.* Cambridge, Massachusetts, London: Harvard University Press, 2017. DOI: <https://doi.org/10.2307/j.ctvqht1j>
- Azinović, Vlado. *Al– Kai‘da u Bosni i Hercegovini: Mit ili stvarna opasnost?* Sarajevo: Radio Slobodna Evropa, 2007.
- Hećimović, Esad. *Garibi. Mudžahedini u Bosni i Hercegovini 1992–1999.* Sarajevo: Fondacija Sina, 2006.
- Kohlmann, F. Evan. *Al-Qaida’s Jihad in Europe: The Afghan-Bosnian Network.* Oxford and New York: Berg Publishers, 2004.
- Li, Darryl. *The Universal Enemy. Jihad, Empire, and the Challenge of Solidarity.* Stanford: Stanford University Press, 2020. DOI: <https://doi.org/10.1515/9781503610880>
- Nikolić, Kosta. „Unija tri republike. Mirovni plan za Bosnu i Hercegovinu iz 1993. godine“. *Istorija 20. veka*, 1, (2022), 149–178. DOI: <https://doi.org/10.29362/ist20veka.2022.1.nik.149-178>

¹²³ Tribunal: Delić, dokaz 01432. Izveštaj Agencije za istraživanje i dokumentaciju Bosne i Hercegovine od 6. decembra 2001.

¹²⁴ <https://balkans.aljazeera.net/news/balkan/2022/4/28/sakib-in-osudjen-na-osam-godina-zatvora>.

KOSTA NIKOLIĆ, PhD, Principal Research Fellow
Institute for Contemporary History
Belgrade, Republic of Serbia
kostasnikolic@yahoo.com

THE MUJAHEDDEEN IN THE ARMY OF BOSNIA AND HERZEGOVINA
1992-1995

Summary

In 1992, the so-called Mujahedeen forces joined the military struggle of the Army of Bosnia and Herzegovina against the Croat and Serbian forces. In an attempt to put these unruly units under the Bosnian army control, on August 13, 1993 General Rasim Delić signed an order authorizing the formation of a detachment named “El Mujahedin”. Soldiers within this unit referred to themselves as “Holy Warriors” and were required to strictly adhere to Islamic beliefs. The “Mujahedin” who were principally from Islamic countries, were prepared to conduct a “Jihad” or “Holy War” in Bosnia and Herzegovina against the enemies of the Bosnian Muslims. Following its establishment, the detachment significantly grew in size and by 1995 it comprised approximately several hundred fighters. During the fight between 1993 and 1995, mainly Bosnian Serbs and Croat dwellings and buildings, as well as civilian personal propertied livestock, were destroyed or severely damaged. The biggest war crimes against Serbian civilians and soldiers the Mujahedeen forces were committed by in July and September 1995. Based on the peace agreement in Dayton, the “El Mujahedin” detachment was disbanded.

KEYWORDS: Bosnia and Herzegovina, Religious War, Mujahedeen, Al-Qaeda, Vožuća, War Crimes